

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Laskentatoimen suuntautumisvaihtoehto

Meiju Keltanen

ASIAKKAAN TUNTEMINEN RAHANPESUSÄÄDÖSTEN MUKAAN

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

Meiju Keltanen

Asiakkaan tunteminen rahanpesusäädösten mukaan, 49 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalouden yksikkö, Liiketalouden koulutusohjelma

Laskentatoimen suuntautumisvaihtoehto

Ohjaaja: lehtori Raili Toikka

Työn aiheena on asiakkaan tunteminen rahanpesusäädösten mukaan. Työssä käsitellään rahanpesua käsitteenä, rahanpesulainsäädäntöä asiakkaan tuntemisvelvoitteen osalta sekä Suomen rahanpesuviranomaisia. Tutkimus painottuu asiakkaan tuntemisvelvollisuuteen rahanpesun estämisen ja selvittämisen apuvälineenä.

Rahanpesulla tarkoitetaan toimia, joiden tarkoituksena on tietoinen rikoksella hankittu tai sen tilalle tulleen omaisuuden tai rikoksen tuottaman hyödyn vastaanottaminen, käyttäminen, muuntaminen, luovuttaminen, siirtäminen tai välittäminen omaisuuden laittoman alkuperän tai hyödyn peittämiseksi tai häivyttämiseksi. Rahanpesussa rikoksella toiminnalla hankittu omaisuus saadaan näyttämään laillisesti hankitulta.

Asiakkaan tuntemisvelvollisuus perustuu EY-lainsäädäntöön, Suomen lainsäädäntöön ja Finanssivalvonnan sääntelyyn. Rahanpesuviranomaisina Suomessa toimivat Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus, Finanssivalvonta, sisäasiainministeriö, valtiovarainministeriö, ulkoasiainministeriö sekä aluehallintovirasto.

Rahanpesulakia sovelletaan ilmoitusvelvollisiin. Ilmoitusvelvollisen tehtävänä on ilmoittaa epäilyttävistä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa luottolaitokset, sijoituspalveluyritykset ja rahoituslaitokset, panttilainaustoimijat, vakuutusyhtiöt ja -edustajat, rahapeliyhteisöt, kiinteistövälitysliikkeet, kirjanpitäjät ja tilintarkastajat, veroneuvontapalveluita tai oikeudellisia palveluita tarjoavat sekä osittain tavaroita myyvät tai välittävät (kauppiaat).

Asiakkaan tuntemista koskevat menettelyt ovat yksi tärkeimmistä osatekijöistä tehokkaan rahanpesun estämisessä. Asiakkaan tuntemisella tarkoitetaan kaikkia asiakkaan tunnistamiseen, tuntemiseen ja jatkuvaan seurantaan liittyviä menettelytapoja, joilla ilmoitusvelvollinen varmistuu asiakkaan oikeasta henkilöllisyydestä ja siitä, että tuntee asiakkaan toimintaa riittävästi. Näitä osa-alueita ovat asiakkaan ja asiakkaan edustajan tunnistaminen ja todentaminen, tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen ja todentaminen, tietojen hankkiminen asiakkuudesta, tunnistamis- ja todentamismenetelmät, todentamisasiakirjat, asiakkaan tuntemistiedot ja niiden säilyttäminen, asiakkaan tuntemisen laajuus sekä muutamat muut velvoitteet. Työssä tuodaan esille myös rahanpesun rikollis-oikeudelliset seuraamukset.

Asiasanat: asiakkaan tunteminen, rahanpesu, ilmoitusvelvolliset

ABSTRACT

Meiju Keltanen

Knowing the Customer According to Money Laundering Regulations, 49 pages

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation of Accounting

Bachelor's Thesis 2011

Instructor: Lecturer Raili Toikka

The subject is knowing and recognizing the customer, i.e. customer due diligence, according to the money laundering regulations. The concept of money laundering, money laundering legislation on knowing the customers and the Finnish authorities related to money laundering are topics discussed in the thesis. The focus is on the customer recognition, money laundering prevention and detection tool.

Money laundering is the practice of disguising the origins of illegally-obtained money. Ultimately, it is the process by which the proceeds of crime are made to appear legitimate. The money involved can be generated by any number of criminal acts, including drug dealing, corruption, accounting and other types of fraud, and tax evasion.

Customer due diligence is based on the EC legislation, the Finnish legislation and the regulatory Financial Supervisory Authority. Money Laundering Authorities operating in Finland are the Central Criminal Police Intelligence Unit, the Financial Supervisory Authority, the Ministry of Interior, Ministry of Finance, Ministry of Foreign Affairs and the State Provincial Office.

The Money Laundering Act applies to all who are to register customers. Suspicious transactions must be reported to the FIU. Credit institutions, investment firms and financial institutions, mortgage lending operators, insurance companies and representatives of the gaming communities, real estate agents, accountants and auditors, companies offering tax and advisory services and legal services and partly companies selling or transmitting goods (traders) have reporting obligations.

Customer due diligence procedures are one of the most important elements against money laundering. Customer due diligence refers to all the customer identification, familiarity and constant monitoring of procedures related to the notification obligation also the fact that the authority knows the client's activities adequately. Penalties for money laundering are also examined in the thesis.

Keywords: Money laundering, reporting commitment, customer due diligence

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 RAHANPESU ILMIÖNÄ	8
2.1 Vastaanottaminen ja luovuttaminen	8
2.2 Muuntaminen ja siirtäminen	9
2.3 Käyttäminen ja välittäminen	10
2.4 Rahanpesun vaiheet	11
2.5 Rahanpesun yleisyys	12
3 RAHANPESUVIRANOMAISET SUOMESSA	13
4 RAHANPESULAIN ILMOITUSVELVOLLISET	14
4.1 Luottolaitokset, sijoituspalveluyritykset ja rahoituslaitokset	14
4.2 Vakuutusyhtiöt ja – edustajat	15
4.3 Panttilainaustoimijat, rahapeliyhteisöt ja kauppiat	15
4.4 Kiinteistönvälitysliikkeet ja vuokrahuoneiston välitysliikkeet	16
4.5 Kirjanpitäjät ja tilintarkastajat	16
4.6 Veroneuvontapalveluita tai oikeudellisia palveluita tarjoavat	16
5 ASIAKKAAN TUNNISTAMISEEN LIITTYVÄ NORMIPERUSTA	17
5.1 EY-lainsäädäntö	17
5.1.1 Rahanpesudirektiivi	17
5.1.2 Komission täytäntöönpanodirektiivi	18
5.1.3 Maksajantietoasetus	18
5.1.4 Markkinoiden väärinkäytön direktiivi	19
5.2 Suomen lainsäädäntö	19
5.2.1 Rahanpesulaki (ResL) ja Rahanpesuasetus	19
5.2.2 Sisäasiainministeriön ja valtioneuvoksen päätökset	20
5.2.3 Rikoslaki (RL)	21
5.2.4 Luottotietolaki	21
5.2.5 Tunnistuslaki ja henkilötietolaki	21
5.2.6 Sijoitusrahasto- ja maksulaitoslaki	22
5.2.7 Valtiovarainministeriön asetukset	22
5.3 Finanssivalvonnan sääntely	23
6 ASIAKKAAN TUNTEMINEN	23
6.1 Asiakkaan ja asiakkaan edustajan tunnistaminen ja todentaminen	24
6.2 Tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen ja todentaminen	25
6.3 Tunnistamis- ja todentamismenetelmiä	26
Ulkoistaminen sekä asiamiehen ja kolmannen osapuolen käyttäminen	27
6.4 Todentamisasiakirjat	27
6.5 Asiakkaan tuntemistiedot ja niiden säilyttäminen	28
7 RISKIPERUSTEINEN LÄHESTYMISTAPA	29
7.1 Toiminnan organisointi	30
7.2 Sisäiset ohjeet ja henkilökunnan koulutus	31
7.3 Asiakassuhteen jatkuva seuranta	31
8 ASIAKKAAN TUNTEMISEN LAAJUUS	32
8.1 Yksinkertaistettu menettely	33
8.2 Tehostettu menettely	34
8.2.1 Kansainväliset velvoitteet	35
8.2.2 Etätunnistaminen	35
8.2.3 Kirjeenvaihtajapankkisuhde	36

8.2.4 Pöytälaatikkopankki (Shell Bank).....	37
8.2.5 Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö	37
9 ASIAKKAAN TUNTEMISEEN LIITTYVÄT MUUT VELVOITTEET	38
9.1 Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus.....	38
9.2 Salassapitovelvollisuus.....	39
9.3 Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen.....	40
10 ASIAKKAAN TUNTEMISVELVOLLISUUDEN LAIMINLYÖNTI.....	40
10.1 Tuntemisvelvollisuuden rikkominen.....	40
10.2 Vahingonkorvausvastuu ja rikosoikeudelliset seuraamukset.....	41
11 JOHTOPÄÄTÖKSET	43
LÄHTEET	46

1 JOHDANTO

Rahanpeseminen käsitteenä väitetään syntyneen Yhdysvalloissa 1920-luvulla, kun on tutkittu järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemiksi epäiltyjä rikoksia. Käsite on vakiintunut yleisempään käyttöön 1970-luvulla Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Kansainvälisesti rahanpeseminen tuli käsitteenä tunnetuksi 1980-luvun alussa. (Sahavirta 2008,19 – 20.)

Ilmiönä rahanpesu on vanhaa perua. Yleinen kiinnostus rahanpesemiseen ja sen torjuntaan on herännyt 1980-luvulla. Rahanpesemisen kriminalisoinnin taustalla ovat ammattimainen huumausainekauppa, järjestäytyneesti toteutetut huomattavaa rikollista hyötyä tuottavat rikokset, kuten kansainväliset petokset, ihmiskauppa, laitton asekauppa ja harvinaisten eläinten salakuljettaminen. (Sahavirta 2008, 20.)

Tyypillinen rahanpesijä 1990-luvulta alkaen on ollut rahoitusalan ammattilainen, tilintarkastaja tai lakimies. Rahanpesemiselle otollisena liiketoimintana on pidetty yhteisöjä ja elinkeinonharjoittajia, joilla on mahdollisuus toiminnassaan vaikuttaa kuvaan, joka ulkopuoliselle syntyy asiakkaiden omaisuuden todellisesta luonteesta, alkuperästä, sijainnista, omistajasta tai määräysvallan käyttäjästä. Tällaisia yrityksiä ovat mm. pankit, sijoituspalveluyritykset, vakuutusyhtiöt, panttilainausliikkeet, kasinot ja muut rahapeliyhteisöt sekä asianajo-, kirjanpito- ja tilintarkastustoimistot. (Sahavirta 2008, 21.)

Asiakkaan tunteminen on keskeinen velvoite rahanpesun estämisessä. Asiakkaan tuntemisen osa-alueita ovat muun muassa asiakkaan tunnistaminen ja henkilöllisyyden todentaminen. (Standardi 2.4.) Opinnäytetyöni aiheena on asiakkaan tuntemisen tärkeys rahanpesun torjunnassa. Otan huomioon rahanpesusäädökset ja niiden näkökannan asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta rahanpesun estämisessä ja selvittämisessä. Tutkimukseeni kuuluu muun muassa rahanpesulaki ja sen vaatimukset asiakkaan tuntemisesta. Asiakkaan tuntemisen velvollisuutta voidaan lähestyä erinäkökulmista. Työssäni huomioin ainoastaan rahanpesusäädösten näkökulman.

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää, mitä rahanpesulain ilmoitusvelvolliset joutuvat ottamaan huomioon asiakasta tunnistettaessa. Tutkimus painottuu nimenomaan asiakkaan tunnistamiseen ja tuntemiseen, ja sen vuoksi jätän tutkimukseni ulkopuolelle rahanpesusäädösten muun sisällön. Työn tarkoitus on selvittää miten rahanpesulakia ja muita rahanpesusäädöksiä täytyy tulkita asiakkaan tuntemisen velvoitteen näkökulmasta.

Rahanpesu on ajankohtainen aihe, sen vuoksi kiinnostuin siitä. Rahanpesuun liittyviä teoksia on julkaistu hyvin vähän, minkä takia asiasta kirjoittaminen yksien kansien väliin on mielestäni tärkeää. Asiakkaan tuntemisen velvoitteesta määrää esimerkiksi rahanpesulaki ja rahanpesuasetus. Näiden tulkintoja on kuitenkin julkaistu hyvin vähän. Haluankin kirjoittaa selkeäkielisen oppaan, joita ilmoitusvelvolliset voivat käyttää jokapäiväisessä työssään. En kuitenkaan kirjoita suoria ohjeita jokaiselle ilmoitusvelvollisille erikseen vaan yleisen ohjeen kaikille. Näin jokaiselle ilmoitusvelvolliselle jää mahdollisuus käyttää opasta omien sisäisten ohjeiden tueksi.

Tutkimuksen olen toteuttanut lukemalla eri lähteiden tarjoamaa tietoa aiheesta. Aikomukseni on tutustua mahdollisimman laajasti kirjallisuuteen, jota aiheesta löytyy. Suurin osa lähteistäni on lakeja, standardeja, normeja ja direktiivejä.

2 RAHANPESU ILMIÖNÄ

Rahanpesulla tarkoitetaan toimia, joiden tarkoituksena on tietoinen rikoksella hankittun tai sen tilalle tulleen omaisuuden tai rikoksen tuottaman hyödyn vastaanottaminen, käyttäminen, muuntaminen, luovuttaminen, siirtäminen tai välittäminen omaisuuden laittoman alkuperän tai hyödyn peittämiseksi tai häivyttämiseksi. Rahanpesuksi voidaan katsoa myös kyseisissä tapauksissa rikosentekijän avustaminen välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset. Myös omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvien määräämistöiden tai oikeuksien peittäminen tai häivyttäminen on rahanpesemiseksi katsottavaa toimintaa. (Finanssivalvonta 2011a.) Omaisuuden laitton alkuperä pyritään rahanpesussa salaamaan rikoksesta seuraavan rangaistuksen tai vahingonkorvauksen välttämiseksi. Onnistuessaan rahanpesulla likainen raha saadaan näyttämään laillisesti hankitulta. (KRP 2010a.)

2.1 Vastaanottaminen ja luovuttaminen

Vastaanottamisella tarkoitetaan rikoksella hankittujen varojen säilöön ottamista, jotta ne eivät paljastuisi viranomaisille. Tämä tarkoittaa, että rahanpesijä pitää omaisuutta hallussaan, mutta todellinen määräysvalta varoista säilyy esirikoksen tehneellä taholla. Vastaanottaminen voi tapahtua esimerkiksi tallettamalla rahat omien tilien kautta esirikoksen tekijän tilille. Tarkoituksena tällöin on kierättää rahat niin, että ne näyttäisivät laillisilta. Luovuttamisella tarkoitetaan omaisuuden antamista takaisin esirikoksen tekijälle.

Helsingin hovioikeudessa on ollut rahanpesutapaus, jossa tekotapana oli ollut vastaanottaminen ja luovuttaminen. Oikeustapauksessa henkilö A oli ottanut nimiinsä esirikoksen tekijän, henkilön B, ostaman ja käyttämän henkilöauton sekä ostanut B:n rahoilla omiin nimiinsä toisen henkilöauton. A oli myös avannut omissa nimissään käyttötilin, jonka pankkikortin tunnuslukuineen A oli antanut B:n käyttöön sekä vuokrannut omissa nimissään tallelokeron, jonka käyttäjäksi hän oli valtuuttanut B:n. A on syyllistynyt kätkemisrikokseen, koska hän on peittänyt B:n varojen laittoman alkuperän (esirikos: huumausainerikos) ja avustanut tätä välttämään tämän rikosten oikeudelliset seuraamukset. (Helsinki HO

10.9.1996 R 95/1445.) Kauhajoen käräjäoikeudessa olleessa tapauksessa henkilö A on antanut oman pankkitilinsä ja siihen kuuluvan pankkikortin esirikoksen tekijän, henkilön B, käyttöön. Tilille on tullut dopingkaupoista maksuja, jotka henkilö A tai B on nostanut heti rahojen saavuttua henkilön B käyttöön. Henkilö A on luovuttanut pankkitilinsä ja pankkikorttinsa tunnuslukuineen B:n käyttöön kolmeksi kuukaudeksi tietäen, että hän avustaa toiminnassa, jonka tarkoituksena on peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden alkuperä. A on tuomittu rahanpesusta. (Kauhajoki KÄO 19.1.2007 R 06/433.)

Rikoksella saatuja varoja voidaan ottaa haltuun myös käteisenä. Helsingin hovioikeudessa olleessa tapauksessa henkilö A on ottanut vastaan avomieheltään, esirikoksen tekijältä, henkilöltä B, varoja ja niiden tilalle tullutta omaisuutta tietoisena siitä, että varat on saatu huumausainerikoksilla. A on siirtänyt varoja peittääkseen niiden laittoman alkuperän mm. niin, että A on yhdessä B:n kanssa ostanut kassalippaan ja niputtanut sinne rahoja sekä kätkenyt lippaan B:n isän varastoon. B:n isä on A:n ja B:n pidätyksen jälkeen peittääkseen B:n kätkemien rahojen sijainnin, ottanut kolme lipasta ja vienyt ne pojalleen, C:lle, kehottaen häntä piilottamaan ne. B:n veli C on ottanut vastaan em. kolme lipasta peittääkseen kyseisen omaisuuden sijainnin. A ja B:n isä on tuomittu törkeästä kätkemisrikoksesta ja B:n veli C kätkemisrikoksesta. (Helsinki HO 27.6.1996 R 96/209.)

2.2 Muuntaminen ja siirtäminen

Rahanpesu voidaan toteuttaa myös muuntamalla omaisuutta. Muuntaminen voi tapahtua esimerkiksi muuntamalla käteistä rahaa shekeiksi tai toiseksi valuutaksi, kuten esimerkiksi Helsingin hovioikeuden tapauksessa, jossa henkilö on ottanut kolmena eri kertana vastaan kruunuja ja vaihtanut ne eri maiden valuutoiksi ja palauttanut ne lopulta takaisin henkilölle, jolta rahat olivat peräisin. (Helsinki HO 30.9.1997 R 97/616.)

Tyypillinen rahanpesu suoritetaan siirtämisenä. Yksinkertaisimmallaan siirtämisellä tarkoitetaan käteisen rahan kuljettamista toiseen valtioon, jolloin raha saadaan ulkomaille käyttämättä pankkitilejä, ilman että siitä jää todisteita. Esimerkki

Helsingin käräjäoikeuden tapauksessa henkilö on saanut huumekaupasta syntyneitä rahoja käteisenä ja tililleen, minkä jälkeen hän on vienyt ne käteisenä Tallinnaan tarkoituksena rahojen rikollisen alkuperän peittäminen. (Helsinki KÄO 26.3.1999 R 99/1273.)

Rahanpesu tapahtuu siirtämällä myös silloin, kun varoja siirretään tililtä toiselle. Turun seudun käräjäoikeuden tapauksessa henkilö on yrittänyt peittää rahojen laittoman alkuperän antamalla käteisrahoja eri henkilöille ja pyytänyt heitä siirtämään rahat tililleen takaisin, jotta ne näyttäisivät lahjalta. Kaikki menettelyyn osallistuneet ovat tuomittu kätkemisrikoksesta. (Turun seutu KÄO 26.10.1999 R 99/355.) Helsingin hovioikeuden tapauksessa henkilöt A ja B varastivat kolmannen henkilön automaattikortin, jolla siirrettiin rahaa C:n tilille ja nostettiin käteistä rahaa. C antoi A:n ja B:n käyttöön tilinumeronsa, pankkiautomaattikortin ja tunnusluvun palkkioita vastaan. C:n tililtä nostettiin käteistä ja siirrettiin rahaa useiden eri henkilöiden tileille, kunnes koko varastettu summa oli siirretty pois C:n tililtä. Tilinsä rahanpesutarkoitukseen antaneille maksettiin palkkio. A:n ja B:n osalta kyseessä oli törkeä maksuvälinepetos ja avunanto maksuvälinepetokseen. Kätkemisrikoksista oli syytteessä yhdeksän henkilöä. (Helsinki HO 26.6.2002 R 01/1273 ja R 01/1274, Helsinki HO 27.11.2002 R 02/2203.)

2.3 Käyttäminen ja välittäminen

Käyttämällä tarkoitetaan rahojen käyttämistä, joka voi olla esimerkiksi omaisuuden nopeatahtista tuhlaamista. Korkeimmassa oikeudessa asti käsittelyssä olleessa tapauksessa henkilön A on katsottu ottaneen vastaan, käyttäneen ja siirtäneen avopuolisonsa, henkilön B, huumekaupasta saamaa hyötyä. Perheeseen on hankittu auto ja mönkijä ja rahoja on talletettu puolisojen tileille, mikä on ollut perheen tavanomaisesta kulutuksesta poikkeavaa kulutusta. A tuomittiin rahanpesusta, koska hänen roolinsa rikoshödyn käyttämisessä katsottiin olevan keskeinen ja aktiivinen. (Rovaniemi HO 19.12.2007 R 07/232, KKO 3.7.2009 R2008/105.)

Välittämällä tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa rikoksentekijä ei saa varallisuutta haltuunsa mutta välittää sitä, kuten esimerkiksi kiinteistökaupassa. Välit-

täminen ja rahanpesurikos voivat tapahtua siis omaisuuteen ryhtymättä eli myös silloin, kun omaisuus ei ole rikoksentekijän käytettävissä. Esimerkkinä tapaus, jossa henkilö A on ottanut henkilön B huumausainekaupasta saaduilla rahoilla ostetun auton omiin nimiinsä ja antanut auton B:n käyttöön. A on tällöin peittänyt henkilön B rikoksella saamien rahojen alkuperää ja syyllistynyt törkeään kätkemisrikokseen sekä rekisterimerkintärikokseen. (Kouvola HO 5.11.1999 R 99/432.)

2.4 Rahanpesun vaiheet

Rahanpesu on liitännäinen teko, joka edellyttää aina esirikosta. Tämä tarkoittaa, että eririkoksella hankitaan omaisuus, johon rahanpesutoimet sitten kohdistuvat. Esirikos voi olla mikä tahansa rikos, jolla saadaan varoja tai muuta omaisuutta. Rikoksella hankitun omaisuuden tai rikoksen tuottaman hyödyn siirtäminen lailliseen talousjärjestelmään on rahanpesun prosessi, jolla varallisuus saadaan erotetuksi rikollisesta alkuperästään. Tekotapoja on monia ja yleisluonteista kuvausta on vaikea antaa. Rahanpesu jaetaan kuitenkin yleensä kolmeen eri vaiheeseen. Näitä vaihteita ovat sijoitus-, harhautus- ja palautusvaihe. (KRP 2009, 4.)

Sijoitusvaiheessa laitton raha yritetään saada laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin. Kiinnijäämisriski on suurin verrattuna muihin vaiheisiin. Jos varat onnistutaan saamaan rahoitusjärjestelmään, on niitä tämän jälkeen hyvin vaikeaa jäljitellä. Sijoitusvaiheessa käteinen raha voidaan esimerkiksi tallettaa monissa pienissä erissä useisiin eri luottolaitoksiin tai ostaa arvo-omaisuutta, kuten autoja ja kiinteistöjä. Rahanpesuun liittyy useita eri henkilöitä. Varoja voidaan pestä myös yrityskulissin suojissa, jossa likainen raha naamioidaan laillisen liiketoiminnan tuotoksi. (KRP 2009, 4.)

Harhautusvaiheessa erilaisilla toimenpiteillä omaisuus erotetaan laittomasta lähteestään niin, ettei varoja ja niiden laitonta alkuperää pystyttäisi yhdistämään toisiinsa. Rahoja kierrätetään tässä vaiheessa useiden valtioiden ja yritysten kautta, jolloin kiinnijäämisriski pienenee ja esirikoksen ja pestävän rahan yhdistäminen toisiinsa vaikeutuu. (KRP 2009, 4.)

Palautusvaiheessa varoilla on uusi laillinen lähde ja ne näyttävät laillisesti hankituilta. Rikoksella hankitut varat palautuvat esimerkiksi esirikoksen tekijän käyttöön. (KRP 2009, 5.)

2.5 Rahanpesun yleisyys

Suomessa rahanpesun kohteena olevan omaisuuden on arvioitu olevan peräisin lähinnä talous- sekä huumausainerikoksista. Arvioiden mukaan huumausainesten katukaupan arvo viime vuosina on ollut noin 100 miljoonaa euroa ja talousrikoksilla aiheutetun vahingon määrän noin 150 miljoonaa euroa vuosittain. Kattavia arvioita Suomessa pestävän rikoshyödyn arvosta ei kuitenkaan ole tehty. Myös ulkomailla tehdyistä rikoksista saatua hyötyä pestään Suomessa, jolloin varallisuus tulee Suomeen tai kulkee Suomen kautta joko käteisenä tai sähköisessä muodossa. (KRP 2009, 4.)

Rahanpesun arvioidusta laajuudesta huolimatta rangaistussäännöksiä on sovellettu melko harvoin. Rahanpesun selvittelykeskus on vuonna 2010 julkaissut tutkimuksen Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä V, jossa on tutkittu vuosilta 1994–2010 käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisemia rahanpesuun liittyviä tapauksia. Mukaan on huomioitu 96 tuomiota, joissa syytettyjä on ollut kaikkiaan 247. Heistä on tuomittu 191 henkilöä, joista esimerkiksi 75 on saanut rangaistuksen törkeästä rahanpesusta ja 8 henkilöä tuottamuksellisesta rahanpesusta. Yhdessä on annettu tuomio ilmoitusrikkomuksesta. (KRP 2010a.)

Rahanpesun selvittelykeskus kirjasi vuonna 2010 rahanpesurekisteriin 21 454 epäilyttävää liiketointa koskevaa ilmoitusta. Esitutkintaviranomaisille on siirretty yhteensä 3636 ilmoituksen tiedot eli 16,9 prosentissa kaikista saapuneista ilmoituksista. Tutkintaan siirretyistä ilmoituksista 45,9 % liittyi talousrikollisuuteen, noin 9 % rahanpesuun, noin 10 % huumausainerikollisuuteen. Selvittelykeskus antoi yhteensä 28 liiketoimen keskeyttämismääräystä, joiden yhteenlaskettu arvo oli 2.888.227 euroa. Niistä 401.990 euroa rikoshyötyä saatiin viranomaisten haltuun. (KRP 2010b.)

3 RAHANPESUVIRANOMAISET SUOMESSA

Rahanpesuviranomaisina Suomessa toimivat Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus, Finanssivalvonta, sisäasiainministeriö, valtiovarainministeriö, ulkoasiainministeriö sekä aluehallintovirasto.

Rahanpesun selvittelykeskus on Keskusrikospoliisiin vuonna 1998 perustama yksikkö, jonka tehtäviin kuuluvat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen ja selvittäminen. Rahanpesun selvittelykeskus edistää viranomaisten välistä yhteistyötä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunnassa ja on itse yhteistyössä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä huolehtivien vieraan valtion virkamiesten ja kansainvälisten järjestöjen ja ilmoitusvelvollisten kanssa. Sen tehtäviin kuuluvat myös esimerkiksi vastaaminen toimialaansa liittyvien rikosten esitutkinnasta sekä syyteharkintaan saattaminen. (Rahanpesun selvittelykeskus.)

Finanssivalvonta (Fifa) on perustettu 1.1.2009. Sen tehtäviin kuluvat rahoitus-, sijoitus-, ja vakuutussektorinvalvonta. Sen valvottavia ovat pankit, vakuutus- ja eläkeyhtiöt sekä muut vakuutuslalla toimivat, sijoituspalveluyritykset, rahastoyhtiöt ja pörssi. Se toimii hallinnollisesti Suomen Pankin yhteydessä, mutta päätöksenteossaan finanssivalvonta on kuitenkin itsenäinen. Finanssivalvonnan tavoitteena on valvottavien vakaa toiminta, vakuutettujen etujen turvaaminen ja yleisen luottamuksen säilyminen finanssimarkkinoiden toimintaan sekä edistää hyvien menettelytapojen noudattamista finanssimarkkinoilla ja yleisön tietämystä finanssimarkkinoista. Finanssivalvonnan tehtäviä osastoittain ovat instituutiovalvonta, riskienvalvonta, markkinavalvonta sekä menettelytapavalvonta. (Finanssivalvonta. 2011c.)

Sisäasiainministeriöllä on vastuu Suomen FATF-toiminnasta. Se vastaa myös lainsäädännöstä ja valvoo esimerkiksi kasinoita. Valtiovarainministeriö edustaa EU:n rahanpesukomiteassa ja vastaa rahoitusmarkkinalainsäädännöstä. Ulkoasiainministeriö hoitaa vientilupavalvonnan ja vastaa finanssipakotteista. Etelä-

Suomen aluehallintovirasto toimii eräiden toimialojen rekisteröijänä ja valvojina. (Nevalainen & Pihkala 2009.)

Suomen viranomaisten lisäksi on kansainvälisiä viranomaisia, jotka muokkaavat kansainvälisesti rahanpesun ja terrorismin vastaista toimintaa. Kansainväliset tahot vaikuttavat siis myös osittain Suomessa. Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) on esimerkiksi rahanpesun vastainen 31 maan ja kahden kansainvälisen organisaation muodostama hallitusten välinen asiantuntijatyöryhmä, joka on laatinut muun muassa 40 rahanpesun vastaista suositusta sekä kahdeksan terrorismin rahoituksen vastaista erityissuositusta, joihin on jälkikäteen lisätty yhdeksäs erityissuositus. (Valtiovarainministeriö.) Muita kansainvälisiä vaikuttajia ovat muun muassa Basel Banking Committee on Banking Supervision (BCBS) sekä International Organisation of Securities Commissions (IOSCO). (Standardi 2.4.)

4 RAHANPESULAIN ILMOITUSVELVOLLISET

Ilmoitusvelvollisuus on rahanpesun ennalta ehkäisevää toimintaa. Niitä elinkeinonharjoittajia ja yhteisöjä, joihin rahanpesulakia sovelletaan ja jotka osallistuvat rahanpesun ennalta ehkäisyyn, kutsutaan rahanpesulain määritelmän mukaan ilmoitusvelvollisiksi. Ilmoitusvelvollisen tehtävänä on ilmoittaa epäilyttäviä liiketoiminta rahanpesun selvittelykeskukselle. (HE 2008/25, ResL 2 §) Ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa luottolaitokset, sijoituspalveluyritykset ja rahoituslaitokset, panttilainastoimijat, vakuutusyhtiöt ja -edustajat, rahapeliyhteisöt, kiinteistövälitysliikkeet, kirjanpitäjät ja tilintarkastajat, veroneuvontapalveluita tai oikeudellisia palveluita tarjoavat sekä osittain tavaroita myyvät tai välittävät (kauppiat). (ResL 2 §.)

4.1 Luottolaitokset, sijoituspalveluyritykset ja rahoituslaitokset

Luottolaitoksella tarkoitetaan pääsääntöisesti luottolaitostoiminnasta annetussa laissa (121/2007) tarkoitettua luotto- ja rahoituslaitosta. Näitä ovat esimerkiksi pankit. Luottolaitostoiminnalla tarkoitetaan liiketoimintaa, jossa yleisöltä vas-

taanotetaan takaisinmaksettavia varoja, esimerkiksi talletuksia, sekä tarjotaan omaan lukuun luottoja, esimerkiksi annetaan lainoja, tai muuta rahoitusta tai harjoitetaan yleistä maksujenvälitystä, esimerkiksi tilisiirtoja, tai lasketaan liikkeeseen sähköistä rahaa. Luottolaitos voi olla talletuspankki, luottoyhteisö, maksuliikkeyhteisö tai rahoituslaitos. (121/2007.) Sijoituspalveluyrityksellä tarkoitetaan pääsääntöisesti yritystä, joka tarjoaa sijoituspalveluja ja käy kauppaa rahoitusvälineillä. (922/2007.)

4.2 Vakuutusyhtiöt ja – edustajat

Vakuutusyhtiöllä tarkoitetaan vakuutusyhtiötä ja vakuutusosakeyhtiötä, jotka voivat olla esimerkiksi henkivakuutusyhtiötä, vahinkovakuutusyhtiötä (521/2008) tai työeläkevakuutusyhtiötä (354/1997). Vakuutusedustuslain mukaan vakuutusedustaja tarkoittaa korvausta vastaan harjoitettavaa vakuutusso-
pimuksen valmistelua, tekemistä ja avustamista vakuutusso-
pimuksen hoitami-
sessa ja täyttämässä (570/2005). Myös ulkomaisten vakuutusyhtiöiden edus-
taji-
tajo (398/1995) kuuluu ilmoitusvelvollisten piiriin.

4.3 Panttilainaustoimijat, rahapeliyhteisöt ja kauppiaat

Panttilainaustoiminnalla tarkoitetaan liiketoimintana harjoitettavaa rahalainojen antamista luonnollisille henkilöille irtainta panttia vastaan. (1353/1992.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että asiakas antaa panttilainaamolle jonkin esineen ja saa tästä käteistä rahaa. Asiakas saa takaisin panttaamansa esineen, kun palauttaa rahat panttilainaamoon.

Rahapeliyhteisöt ovat rahapelitoimintaa harjoittamista varten perustettuja yhteisöjä, jotka eivät harjoita muuta arpajaistoimintaa kuin rahapelitoimintaa (1047/2001). Ilmoitusvelvollisuus on myös sellaisilla elinkeinonharjoittajilla ja yhteisöillä, jotka välittävät rahapeleihin liittyviä osallistumisilmoituksia ja -maksuja. (ResL 2 §.)

Kauppiaille tarkoitetaan liike- tai ammattitoimintana tavaroita myyviä tai välittäviä tahoja. Ilmoitusvelvollisuutta noudatetaan kauppiaisiin siltä osin, kuin ote-

taan vastaan maksusuorituksena käteistä yhtenä suorituksena tai toisiinsa kytkeytyvinä suorituksina yhteensä vähintään 15 000 euroa. (ResL 2 §.)

4.4 Kiinteistönvälitysliikkeet ja vuokrahuoneiston välitysliikkeet

Välitysliikkeet, jotka harjoittavat kiinteistönvälitystä, luovuttavat esimerkiksi kiinteistöjä ja rakennuksia taloudellisen hyödyn aikaansaamiseksi. Vuokrahuoneistojen välitysliikkeet pyrkivät taloudellisen hyödyn saamiseksi aikaansaamaan asuinhuoneiston tai liikehuoneiston huoneenvuokrasopimuksen sopijaosapuolten välille. (1075/2000.)

4.5 Kirjanpitäjät ja tilintarkastajat

Kirjanpitäjällä tarkoitetaan sellaista kirjanpitäjää, joka hoitaa kirjanpito tehtäviä liike- tai ammattitoimintana. Tilintarkastajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai tilintarkastusyhteisöä. Edellä mainittuja voivat olla KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö sekä HTM-tilintarkastaja ja HTM-yhteisö. KHT-tilintarkastaja on Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastaja ja KHT-yhteisö mainitun lautakunnan hyväksymä tilintarkastusyhteisö. HTM-tilintarkastaja on kaupakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymää tilintarkastajaa ja HTM-yhteisö mainitun valiokunnan hyväksymää tilintarkastusyhteisöä. (459/2007.) JHTT-tilintarkastajat ja JHTT-yhteisöt tarkoittavat julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajia ja yhteisöjä. (467/1999.)

4.6 Veroneuvontapalveluita tai oikeudellisia palveluita tarjoavat

Veroneuvontapalveluita tarjoavalla tarkoitetaan sellaista, joka tarjoaa pääasiallisesti veroneuvontapalveluita liike- tai ammattitoimintana. Asianajajalla tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka on maan yleisen asianajajayhdistyksen jäsenenä merkitty asianajajaluetteloon tai joka on tällaisen henkilön apulainen (496/1958). Ilmoitusvelvollisia ovat myös muut liike- tai ammattitoimintana oikeudellisia palveluita tarjoavat, jos he toimivat asiakkaan puolesta tai lukuun liiketoimissa, jotka liittyvät esimerkiksi asiakkaan rahavarojen, arvopaperien tai muiden varojen

hoitamiseen tai yhtiöiden perustamiseen, johtamiseen tai yritysten hallinnoimiseksi tarvittavien varojen järjestelyyn. (ResL 2 §.)

5 ASIAKKAAN TUNNISTAMISEEN LIITTYVÄ NORMIPERUSTA

Esittelen asiakkaan tunnistamiseen liittyvän lainsäädännön Finanssivalvonnan standardin 2.4 mukaisesti (Standardi 2.4). Tämä säännöstö on nimenomaisesti kohdennettu asiakkaan tuntemista ajatellen. Asiakkaan tuntemisen veloitteen normiperusta on EY-lainsäädännössä, Suomen lainsäädännössä ja Fivan sääntelyssä. Lakien, asetusten ja direktiivien yms. nimet ovat yleensä kokonaisuudessaan hyvin pitkiä. Tämän vuoksi niistä puhutaan usein jollakin lyhenteellä. Otsikoissa on käytetty lyhennettä, mutta kokonaisuudessaan lain, asetuksen yms. nimi löytyy ensimmäisestä kappaleesta heti otsikon jälkeen.

5.1 EY-lainsäädäntö

EY-lainsäädäntö perustuu muun muassa rahanpesudirektiiviin, Komission täytäntöönpanodirektiivin ja maksajantietoasetukseen. Epäilyttävien arvopaperikauppojen ja muiden liiketoimien ilmoittamista koskeva kansallinen lainsäädäntö perustuu muun muassa markkinoiden väärinkäytön direktiiviin. (Standardi 2.4.)

5.1.1 Rahanpesudirektiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen 2005/60/EY.

Rahanpesudirektiivi on rahanpesun ja terrorismin vastaisen lainsäädännön pohjana kaikissa EU:n jäsenvaltioissa. Suomen Rahanpesulaki nojautuu myös rahanpesudirektiiviin. Direktiivi määrittelee, keneen lakia sovelletaan ja antaa tarkempia ohjeita rahanpesun vastaisessa työssä. Se pohjautuu FATF:n antamaan 40 suositukseen. Nämä suositukset päivitettiin 2003, jonka pohjalta uusi ns. kolmas rahanpesudirektiivi on muodostunut. Direktiivissä on entisestään

korostettu asiakkaan tuntemisen velvoitteen tärkeyttä rahanpesun vastaisessa työssä ja annettu yksityiskohtaisempia säännöksiä kuin edeltävissä direktiiveissä. (2005/60/EY.)

5.1.2 Komission täytäntöönpanodirektiivi

Komission direktiivi 2006/70/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY täytäntöönpanotoimenpiteistä ”poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön” määritelmän sekä yksinkertaistettuja asiakkaan tuntemismenettelyjä sekä satunnaisesti tai hyvin rajoitetusti harjoitetun rahoitustoiminnan perusteella myönnettyjä poikkeuksia koskevien teknisten perusteiden osalta.

Rahanpesudirektiivi (2005/60/EY) edellyttää tehostettua asiakkaan tuntemisvelvoitetta poliittisesti vaikutusvaltaisten henkilöiden kanssa ja yksinkertaistettua tuntemismenettelyä tietyissä tilanteissa. Komission täytäntöönpanodirektiivi antaa yksityiskohtaisemman selvityksen esimerkiksi poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöistä ja yksinkertaistetusta asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta. (2006/70/EY.)

5.1.3 Maksajantietoasetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus maksajaa koskevien tietojen toimitamisesta varainsiirtojen mukana 1781/2006/EY.

Yhtenäisen rahoitusalueen suoma pääomien vapaa liikkuvuus saattaa houkutella rahanpesijäöitä ja terrorismin rahoittajia hyödyntämään jäsenvaltioiden rajatylittävien maksujen mahdollisuutta. Maksajantietoasetuksen avulla pyritään estämään järjestelmän hyväksikäyttö ja luoda varainsiirroille koordinoituja toimenpiteitä. Asetuksen tavoitteena on varmistaa viranomaisten mahdollisuuksia jäljittää rikolliseen toimintaan liittyviä varainsiirtoja. Tämä on tärkeä keino rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen ehkäisemisessä, tutkimisessa ja havaitsemisessa. Asetuksen avulla pyritään vähentämään anonyymejä ja puutteellisin tiedoin varustettuja maksuja. (1781/2006/EY.)

5.1.4 Markkinoiden väärinkäytön direktiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista (2003/6/EY).

Sisäpiirikaupoilla ja markkinoiden manipuloinnilla väärinkäytetään markkinoita. Sisäpiirikauppoja ja markkinoiden manipulointia koskevien lainsäädäntöjen tavoitteena on varmistaa yhteisön rahoitusmarkkinoiden luotettavuus ja lujittaa sijoittajien luottamusta kyseisiin markkinoihin. Markkinoiden väärinkäytön direktiivin tavoitteena on antaa yhdistetyt säännöt, joilla puututaan sekä sisäpiirikauppoihin että markkinoiden manipulointiin yhtenäisesti kaikkialla yhteisössä. (2003/6/EY).

5.2 Suomen lainsäädäntö

Asiakkaan tuntemiseen liittyviin keskeisiin kansallisiin säännöksiin kuuluvat muun muassa rahanpesulaki, rahanpesuasetus, sisäasiainministeriön ja valtio-neuvoksen päätökset, valtiovarainministeriön asetukset, rikoslaki, luottotietolaki, tunnistus- ja henkilötietolaki, sijoitusrahasto- ja maksulaitoslaki. (Standardi 2.4.)

5.2.1 Rahanpesulaki (ResL) ja Rahanpesuasetus

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (503/2008). (ResL.)

Valtioneuvoston asetus rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (616/2008.)

Erityisesti asiakkaan tuntemisen velvoitteesta säättää rahanpesulaki. Lain tavoitteena on estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Laki edistää myös tällaisen toiminnan paljastamista ja tutkintaa ja tehostaa rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia. Rahanpesulaki muun muassa säättää ne viranomaiset, ilmoitusvelvolliset, joilla on hyvät mahdollisuudet havaita epäilyttäviä liiketoimia tai terrorismin rahoittamista. Näille tahoille on asetettu rahanpesulaissa velvollisuus on tuntea asiakkaansa. (HE 2008/25.)

Rahanpesuasetus on säädetty rahanpesulain nojalla. Rahanpesuasetuksessa säädetään mm. poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön määritelmästä ja rahanpesuilmoituksen sisällöstä. (616/2008.)

5.2.2 Sisäasiainministeriön ja valtioneuvoksen päätökset

Sisäasiainministeriön päätös Euroopan talousalueeseen kuulumattomista valtioista ja alueista, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä ja selvittämistä koskevat säännökset täyttävät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetussa laissa säädetty edellytykset (78/2009).

Valtioneuvoston päätös valtioista ja alueista, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä ja selvittämistä koskevat säännökset eivät vastaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetussa laissa tarkoitettuja kansainvälisiä velvoitteita (1022/2010).

Sisäasiainministeriön päätöksessä luetellaan ne Euroopan talousalueeseen kuulumattomat valtiot ja alueet, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä ja selvittämistä koskevat säännökset täyttävät rahanpesulain edellytykset. Näitä maita ovat Argentiina, Australia, Brasilia, Kanada, Hongkong, Japani, Meksiko, Uusi-Seelanti, Venäjä, Singapore, Sveitsi, Etelä-Afrikka, Yhdysvallat, Ranskan ja Alankomaiden merentakaiset alueet sekä Iso-Britannian kruununsiirtomaat. (78/2009.)

Valtioneuvoston päätöksessä luetellaan ne valtiot ja alueet, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä ja selvittämistä koskevat säännökset eivät vastaa Rahanpesulain kansainvälisiä velvoitteita. Näitä ovat Iran ja Pohjois-Korea. (1022/2010.)

5.2.3 Rikoslaki (RL)

Rikoslain (1889/39) (RL) 32:6–10 § ja 46:1-3 §.

Rikoslakia sovelletaan pääsääntöisesti Suomessa tehtyyn rikokseen. 32:6–10 § käsittelee rahanpesurikoksia. Rahanpesusta voidaan rangaista rahanpesuna, törkeänä rahanpesuna, salahankkeena törkeän rahanpesun tekemiseksi, tuotamuksellisesta rahanpesuna sekä rahanpesurikkomuksena (RL 32:6–10 §). 46 luku käsittelee maahantuontiin ja maastavientiin liittyviä rikoksia. Näistä rahanpesuun liittyviä rikoksia ovat sääntelyrikos, lievä sääntelyrikos ja törkeä sääntelyrikos (RL 46:1-3 §). Kerron rahanpesuun liittyvistä rikosoikeudellisista seuraamuksista kappaleessa kymmenen.

5.2.4 Luottotietolaki

Luottotietolaki (527/2007) 19 § 2 momentti 7 kohta.

Luottotietolain 19 § 2 momentin 7 kohdassa määritellään henkilötietojen luovutuksesta. Pääsääntöisesti henkilöluottotietoja saa luovuttaa käytettäväksi ja käyttää vain luoton myöntämistä ja luoton valvontaa varten. Lain 19 § on mainittu poikkeukset, joissa tietojen luovuttaminen ja käyttäminen on sallittua. Yhtenä poikkeuksena on tietojen luovutus rahanpesun estämistä ja tai selvittämistä koskevien velvoitteiden täyttämiseksi. (527/2007.)

5.2.5 Tunnistuslaki ja henkilötietolaki

Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista (617/2009).

Henkilötietolaki (523/1999).

Tunnistuslaissa säädetään vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista sekä niihin liittyvien palveluiden tarjoamisesta niitä käyttäville palveluntarjoajille ja yleisölle (619/2009). Sähköisessä tunnistamisessa ja alle-

kirjoituksessa on kyse muun muassa etätunnistamisesta, josta rahanpesulaki (ResL 18 §) säättää tehostetun asiakkaan tuntemisvelvollisuuden yhteydessä.

Henkilötietolain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista. (523/1999.)

5.2.6 Sijoitusrahasto- ja maksulaitoslaki

Sijoitusrahastolaki (48/1999) 144 §.

Maksulaitoslaki (297/2010) 39 §.

Sijoitusrahastolakia sovelletaan rahastoyhtiön ja säilytisyhteisön harjoittamaan toimintaan sekä yhteissijoitusyrityksen osuuksien markkinoimiseen yleisölle. Maksulaitoslakia sovelletaan liiketoimintaan, jossa tarjotaan maksupalvelua.

Sijoitusrahastolain 144 § ja maksulaitoslain 39 § tavoitteena on muun muassa, että rahastoyhtiöllä, rahasto-osuuden hoitajalla ja säilytisyhteisöllä sekä maksulaitoksella on samat velvollisuudet asiakkaan tuntemisessa kuin rahanpesulaisissa (ResL) on säädetty. (48/1999, 297/2010.)

5.2.7 Valtiovarainministeriön asetukset

Valtiovarainministeriön asetus rahastoyhtiön ja säilytisyhteisön toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä (938/2007) 12 §.

Valtiovarainministeriön asetus luottolaitoksen toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä (939/2007) 16 §.

Valtiovarainministeriön asetus sijoituspalveluyrityksen toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä (937/2007) 12 §.

Asetuksissa säädetään muun muassa toimilupahakemuksen asiakkaan tunnistamis- ja tuntemisjärjestelmästä ja siitä, miten varmistetaan rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseksi annettuihin määräyksiin sisältyvän huolellisuus- ja ilmoitusvelvollisuuden noudattamisesta. (938/2007, 939/2007.)

5.3 Finanssivalvonnan sääntely

Finanssivalvonnalla on oikeus antaa määräyksiä asiakkaan tuntemisessa noudatettavista menettelytavoista sekä rahanpesun estämiseen ja selvittämiseen liittyvästä riskienhallinnasta. Määräykset perustuvat esimerkiksi luottolaitostoiminnasta annettuun lakiin, vakuutusyhtiölakiin, sijoituspalveluyrityksistä annettuun lakiin, vakuutusyhdistyslakiin ja maksulaitoslakiin. Finanssivalvonnan on oikeus antaa määräyksiä myös epäilyttävien arvopaperikauppojen ja muiden liiketoimien ilmoittamisesta (ilmoitusten tekotavasta ja sisällöstä). Tämä perustuu muun muassa arvopaperimarkkinalakiin. (Standardi 2.4.)

6 ASIAKKAAN TUNTEMINEN

Asiakkaan tuntemista koskevat menettelyt ovat yksi tärkeimmistä osatekijöistä tehokkaan rahanpesun estämisessä (HE 2008/25), ja siksi rahanpesulain keskeisenä periaatteena on asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen lähestymistapa. Asiakkaan tuntemisella tarkoitetaan kaikkia asiakkaan tunnistamiseen, tuntemiseen ja jatkuvaan seurantaan liittyviä menettelytapoja, joilla ilmoitusvelvollinen varmistuu asiakkaan oikeasta henkilöllisyydestä ja siitä, että se tuntee asiakkaan toimintaa riittävästi. (Finanssivalvonta 2011a.)

Asiakkaan tunteminen on laissa määrätty velvollisuus. Jos ilmoitusvelvollinen ei pysty täyttämään tätä velvollisuutta, ei se saa perustaa asiakassuhdetta tai suorittaa liiketoimintaa. Ilmoitusvelvollisen on tarvittaessa pystyttävä osoittamaan, että asiakkaan tuntemista ja jatkuvaa seurantaa koskevat menetelmät ovat riittävät rahanpesun riskin kannalta. (ResL 6 §.)

Asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolle ilmoitusvelvollinen tarjoaa palveluita tai joka pyytää tai käyttää ilmoitusvelvollisen palveluita. Vakituksella asiakassuhteella tarkoitetaan suhdetta, joka on pysyväisluonteinen tai jonka yhteydenottohetkellä oletetaan tulevan pysyväksi. (HE 2008/25.)

Asiakkaan henkilöllisyyden todentaminen tarkoittaa tunnistamisvaiheessa saatujen henkilötietojen oikeellisuuden varmentamista jostakin luotettavasta lähteestä. Henkilöllisyyden voi todentaa muun muassa viranomaisen myöntämästä kuvallisesta henkilöllisyysasiakirjasta. Käytännössä todentaminen tapahtuu vertaamalla asiakkaan antamia tietoja sekä ulkonäköä kuvallisen asiakirjan tietoihin. Ilmoitusvelvollinen voi verrata asiakkaan tietoja myös esimerkiksi väestötietojärjestelmään, kaupparekisteriin, luottotietoyhtiöiden rekisteriin tai muuhun julkiseen rekisteriin. (Standardi 2.4.)

Asiakkaan tunteminen edellyttää riittävien ja tarkoitustenmukaisten tietojen hankkimista asiakkuudesta. Tällä tarkoitetaan tietojen hankkimista asiakkaan toiminnan laadusta ja laajuudesta tai liikesuhteen tarkoituksesta ja laadusta. (Standardi 2.4.)

6.1 Asiakkaan ja asiakkaan edustajan tunnistaminen ja todentaminen

Asiakkaan tunnistamisella (identifiointi) tarkoitetaan, että henkilö tunnistetaan asiakkaan omien tietojen perusteella. Asiakas kertoo tällöin esimerkiksi oman nimensä. Todentamisella (verifiointi) tarkoitetaan toimenpidettä, jolla todistetaan tunnistettu henkilö tuntemisasiakirjojen perusteella. Tällöin esimerkiksi tarkistetaan, että henkilön nimi vastaa tunnistusasiakirjan nimeä, ja että kuvallisen asiakirjan kuva vastaa henkilöä. (HE 2008/25.)

Rahanpesulain keskeinen sisältö on ilmoitusvelvollisen velvollisuus tunnistaa ja todentaa vakituisen asiakkaansa henkilöllisyys sekä selvittää asiakkaansa toiminnan laatu ja laajuus. Tunnistus ja todentaminen tapahtuvat asiakassuhdetta perustaessa mutta viimeistään ennen, kuin liiketoimi on suoritettu loppuun. Tunnistusvelvollisuus koskee myös satunnaisia asiakkaita, kun toisiinsa kytkeytyvien toimenpiteiden suuruus on yhteensä vähintään 15.000 euroa. (ResL 6 §.) Mikäli joku toimii asiakkaan edustajana, tulee myös edustajan henkilöllisyys tunnistaa ja tarvittaessa todentaa. (ResL 7 §.)

Poikkeus 15.000 euron rajaan on veikkaus- ja vedonlyöntitoiminnassa tai totopelissä. (HE 2008/25.) Niissä asiakas on tunnistettava ja tämän henkilöllisyys

todennettava, jos pelaajan asettama rahapanos on yhtenä suorituksena tai toisiinsa kytkeytyvinä suorituksina yhteensä vähintään 3 000 euroa. (ResL 7 §.) Toinen poikkeus koskee varainsiirtoja koskevia liiketoimia. Niissä noudetaan maksajantietoasetusta, jonka mukaan tunnistamisvelvollisuus syntyy, kun asiakas toteuttaa yli 1000 euron määräisen varainsiirron käteismaksuna. (1781/2006/EY 5 artikla 4.kohta.)

Vakuutusyhtiöillä on myös poikkeuksia asiakkaan tunnistamiseen ja todentamiseen. Niiden ei tarvitse todeta asiakkaansa henkilöllisyyttä tapauksissa, joissa vakuutuskaudelta maksettava maksu on enintään 1 000 euroa tai jossa kertavakuutusmaksu on enintään 2 500 euroa. Myös silloin, kun toimeksiantosopimus koskee sellaista lakisääteistä työeläkevakuutusta tai yrittäjäeläkevakuutusta, johon ei liity takaisinostoehdot ja jota ei voida käyttää lainan vakuutena, asiakasta ei tarvitse tunnistaa ja todentaa. (HE 2008/25.)

Asiakas on tunnistettava myös pelikasinotoiminnassa, sekä jos kyse on epäilyttävästä liiketoimesta tai kun ilmoitusvelvollinen epäilee aiemmin todennetun asiakkaan henkilöllisyyden todentamistietojen luotettavuutta tai riittävyttä. (ResL 7 §.)

6.2 Tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen ja todentaminen

Rahanpesulain mukaan ilmoitusvelvollisen on tunnistettava tosiasiallinen edunsaaja ja tarvittaessa todennettava tämän henkilöllisyys. (ResL 8 §.) Tosiasiallista edunsaajaa koskevan tunnistamisvelvollisuuden tarkoituksena on varmistaa, että ilmoitusvelvollinen tietää, kenen hyväksi toimitaan, jolloin vasta voidaan arvioida, millainen rahanpesun riski asiakkaaseen tai liiketoimeen liittyy. (HE 2008/25.)

Tosiasiallisella edunsaajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai henkilöryhmää, jonka hyväksi liiketoimi toteutetaan eli välillisen edustuksen tilanteita. Välillisen edustuksen tilanteissa asiakas tekee liiketoimen välittömästi omissa nimissään, vaikka toimiikin toisen puolesta. Välillinen edustus voi olla avointa, jolloin pyrkimys ei ole peittää tosiasiallisen edunsaajan henkilöllisyyttä. Syynä

edustajan käyttämiseen voi olla myös päämiehen halu pysyä tuntemattomana. (HE 2008/25.)

Tosiasiallisen edunsaajan tunnistamiseen on poikkeuksia. Tosiasiallista edunsaajaa ei tarvitse tunnistaa, jos asiakas on yhtiö tai yhteisö, jonka arvopaperi on kaupankäynnin kohteena tai julkista kaupankäyntiä vastaavan kaupankäynnin kohteena. Luottolaitoksen ei tarvitse tunnistaa asianajajan tai muun oikeudellisia palveluita tarjoavan asiakasvaratilien tosiasiallisia edunsaajia, jos tosiasiallisen edunsaajan henkilöllisyys on luottolaitoksen pyynnöstä sen saatavilla. (ResL 8 §.)

6.3 Tunnistamis- ja todentamismenetelmiä

Asiakkaan tuntemis- ja todentamismenetelmiä ovat henkilökohtainen tunnistaminen ja etätunnistaminen.

Kun asiakassuhde perustetaan henkilökohtaisesti, se tarkoittaa, että asiakas on henkilökohtaisesti läsnä ja henkilöllisyyden todentaminen perustuu viranomaisen antamaan, voimassa olevaan henkilöllisyysasiakirjaan. Asiakkaan voi tunnistaa ilmoitusvelvollisen henkilökunta, asiamies tai taho, jolle toiminta on ulkoistettu, tai kolmas osapuoli. (Standardi 2.4 23.)

Asiakassuhde voidaan perustaa myös tapaamatta asiakasta henkilökohtaisesti, jolloin kyseessä on etätunnistaminen. Tällöin ilmoitusvelvollisella tulee olla käytössään menetelmät, joiden avulla se pystyy todentamaan asiakkaan henkilöllisyyden luotettavasti. Asiakas voi tällöin tunnistautua sähköisesti käyttäen tunnistusvälinettä, joka täyttää tunnistuslaissa tarkoitetun vahvan sähköisen tunnistusvälineen tai laatuvarmenteen kriteerit. (Standardi 2.4 23) Etätunnistaminen vaatii ilmoitusvelvollisesta tehostettua tunnistusmenetelmää, josta kerron lisää kappaleessa kahdeksan.

Ulkoistaminen sekä asiamiehen ja kolmannen osapuolen käyttäminen

Ilmoitusvelvollinen voi käyttää asiakkaan tuntemiseen asiamiestä tai tahoa, jolle toiminta on ulkoistettu. Kun ilmoitusvelvollinen tekee sopimuksen asiamiehen tai ulkoistetun tahon kanssa, pitää sopimuksessa määritellä menettelytavat ja kunkin osapuolen tehtävät ja vastuut. Näiden tahojen on esimerkiksi noudatettava ilmoitusvelvollisen ohjeita asiakkaiden tuntemisesta ja tunnistamisesta sekä toimitettava asiakassuhdetta koskeva dokumentaatio ilmoitusvelvolliselle. Ilmoitusvelvollisen tehtäviin ja vastuisiin kuuluu esimerkiksi ohjeistus ja koulutus tarpeen mukaan. Finanssivalvonnan valvonta- ja tiedonsaantioikeus täytyy koskea myös asiamiestä ja ulkoistettua tahoa. (Standardi 2.4.)

Asiakkaan tuntemista koskevat velvollisuudet voi ilmoitusvelvollisen puolesta täyttää myös kolmas osapuoli eli toinen ilmoitusvelvollinen. Kolmansia osapuolia voivat olla esimerkiksi luottolaitos, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, rahastoyhtiö tai vakuutusyhtiö. Ilmoitusvelvollisen on saatava kolmannelta osapuolelta asiakkaan tuntemista koskevat tiedot ennen liiketoimen suorittamista. Kaikkien asiakkaan tuntemista koskevien tietojen on oltava ilmoitusvelvollisen saatavilla ja kolmannen osapuolen toimitettava ne ilmoitusvelvolliselle tämän pyynnöstä. (ResL 11 §.)

Ilmoitusvelvollisen rahanpesulain määrittelemät vastuut säilyvät ilmoitusvelvollisella kaikissa tilanteissa eli myös silloin, kun käytetään kolmatta osapuolta asiakkaan tuntemisesta. Asiakassuhteita koskeva riskienhallinta ei myöskään saa heikentyä tällaisessa tilanteessa. (Standardi 2.4.)

6.4 Todentamisasiakirjat

Henkilöllisyys tulee todeta rahanpesulain mukaan luotettavasta ja riippumattomasta lähteestä peräisin olevien asiakirjojen ja tietojen perusteella yksiselitteisesti. (ResL 5 §) Luotettavaa asiakirjaa on vaikea väärentää, ja sen myöntämiseen liittyy luotettava myöntämisprosessi. Hyväksyttävä asiakirja on kuvallinen, ja se sisältää tietyt aitoustekijät ja se on määräajan voimassaoleva. Tällaisia asiakirjoja ovat suomalaisen viranomaisen myöntämät ajokortti, henkilökortti,

passi, diplomaattipassi, muukalaispassi ja pakolaisen matkustusasiakirja ja kuvallinen Kela-kortti tai ulkomaisen viranomaisen myöntämällä asiakirjoilla, joita ovat kansallinen passi ja matkustusasiakirjana hyväksyttävä henkilökortti. Muussa tapauksessa tulee asiakkaalta vaatia lisäselvitystä henkilöllisyyden todentamiseksi. Asiakirjan luotettavuus ja aitous tulee olla arvioitavissa julkisista lähteistä. (Standardi 2.4.)

Suomessa ei ole yleistä lainsäädäntöä, jossa määriteltäisiin hyväksyttävät todentamisasiakirjat, mutta poliisin myöntämät passi ja henkilökortti annetaan nimenomaisesti henkilöllisyyden osoittamista varten. Ilmoitusvelvollinen voikin omien riskienhallintaperiaatteidensa perusteella päättää, mitkä henkilöllisyystodistukset se hyväksyy todentamisasiakirjoiksi. Esimerkiksi ajokortin hyväksymisestä todentamisasiakirjana tulisi ottaa huomioon, että ajokortin turvatekijät ovat vähäisemmät passiin ja henkilökorttiin verrattuna niiden erilaisen myöntöprosessien vuoksi. (Standardi 2.4.)

Oikeushenkilön osalta on todennettava oikeushenkilön olemassaolo ja oikeustoimikelpoisuus sekä sen hallituksen tai muun päättävän elimen jäsenet. Tämä onnistuu ajantasaisella kaupparekisteriotteella tai muulla vastaavalla viranomaisen rekisteristä saadulla rekisteriotteella. Myös oikeushenkilön edustaja on tunnistettava. Tarvittaessa myös hänen henkilöllisyytensä on todennettava ja toimivaltuus varmistettava erillisellä valtakirjalla tai oikeushenkilön päättävän elimen pöytäkirjanotteella. (Standardi 2.4.)

6.5 Asiakkaan tuntemistiedot ja niiden säilyttäminen

Asiakkaan tuntemistiedot täytyy dokumentoida ja säilyttää siten, että ilmoitusvelvollinen pystyy jälkeenpäin osoittamaan viranomaisille, miten kukin asiakas on tunnistettu. Dokumentista tulee selvittää muun muassa, mihin asiakirjaan tai tietoihin tunnistaminen on perustunut ja kuka asiakkaan on tunnistanut. (Standardi 2.4.)

Asiakkaan tuntemista koskevat tiedot on säilytettävä luotettavalla tavalla viisi vuotta. Näistä tiedoista on säilytettävä asiakkaan tai asiakkaan edustajan sekä

tosiasiallisen edunsaajan nimi, syntymäaika ja henkilötunnus. Mikäli kyseessä on ollut ulkomaalainen, jolla ei ole suomalaista henkilötunnusta, säilytetään myös tieto asiakkaan kansalaisuudesta ja matkustusasiakirjan tiedot. (ResL 10 §.)

Jos asiakkaana on ollut oikeushenkilö, oikeushenkilön täydellinen nimi, rekisterinumero, rekisteröimispäivä ja rekisteriviranomainen sekä oikeushenkilön hallituksen tai vastaavan päättävän elimen jäsenten täydelliset nimet, syntymäajat ja kansalaisuudet sekä oikeushenkilön toimiala. (ResL 10 §.)

Tämän lisäksi säilytysvelvollisuus koskee esimerkiksi tietoja asiakkaan toiminnasta, toiminnan laadusta ja laajuudesta sekä perustelut palvelun tai tuotteen käyttämiseksi. Selvitys taloudellisesta asemasta ja varojen alkuperästä ovat myös säilytettäviä tietoja. Rahanpesulain mukaan myös henkilöllisyyden todentamisessa käytetyn asiakirjan nimi, asiakirjan numero tai muu tunnistetieto ja myöntäjä taikka kopio asiakirjasta sekä etätunnistetun asiakkaan tiedot todentamisessa käytetystä menettelystä tai lähteistä täytyy säilyttää viisi vuotta. (ResL 10 §.)

Asiakas voi halutessaan tarkastaa itseään koskevat tuntemistiedot, jotka ilmoitusvelvollinen on hänestä rekisteröinyt. Asiakkaalle ei kuitenkaan ole tarkastusoikeutta selonotto- ja ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseksi hankittuihin tietoihin, koska asiakkaalle ei rahanpesulain mukaan saa kertoa hänestä tehdystä rahanpesuilmoituksesta. Ilmoitusvelvollisella voi olla myös asiakkaaseen liittyvää tietoa omissa riskienhallintaa koskevissa tiedoissa. Näihinkään tietoihin asiakkaalla ei ole tarkastusoikeutta. (Standardi 2.4.)

7 RISKIPERUSTEINEN LÄHESTYMISTAPA

Asiakassuhdetta on arvioitava riskiperusteisesti koko asiakassuhteen ajan. Riskiperusteisella arvioinnilla tarkoitetaan ilmoitusvelvollisen toiminnan luonteeseen ja laajuuteen nähden riittäviä sisäisiä toimintaprosesseja ja menetelmiä, joilla se ottaa huomioon toimialaansa, tuotteisiinsa, palveluihinsa, teknologian

kehitykseen, asiakkaisiinsa ja näiden liiketoimintaan ja -toimiin liittyvät rahanpesun riskit. (ResL 6 §, Finanssivalvonta 2011a.) Jos asiakkaan tiedot muuttuvat tai jos asiakas alkaa käyttää palveluja uudella tavalla, on ilmoitusvelvollisen huomattava tämä. Rahanpesun riskien hallintamenetelmät voivat kuulua yrityksen muuhun riskienhallintamenettelyihin ja sisäiseen valvontaan. (Standardi 2.4.)

Riskiperusteisen lähestymistavan tarkoituksena on, että ilmoitusvelvollinen tunnistaa ne asiakassuhteet, joihin saattaa liittyä rahanpesuriski. Tällöin riskit voidaan arvioida ja kehittää toimintatavat hallita ja vähentää tunnistettuja riskejä. Ilmoitusvelvollisen on päätettävä, missä rahanpesun riskit ovat suurimmat, jolloin pystytään tunnistamaan asiakkaat riittävän laajasti. Omaan toimintaansa soveltuvat toimintaohjeet ovat tärkeitä, koska ilmoitusvelvolliset poikkeavat toisistaan. Ilmoitusvelvollista valvovalle viranomaiselle tai valvomaan asetetuille tulee voida osoittaa, että asiakkaan tuntemista koskevat menetelmät ovat riittävän laajoja rahanpesun riskeihin nähden. (HE 2008/25.)

Riskienhallintaan liittyy monia huomioitavia asioita. Kun yritys esimerkiksi luo toimintaohjeita rahanpesuriskin torjumiseksi, tarvitaan tällöin myös henkilökunnan koulutusta toimintaohjeiden noudattamisesta. Omien riskienhallintamenetelmien ja toimintamallien jatkuva kriittinen arvioiminen onkin tärkeää. Oma toimintansa tulisi myös organisoida luotettavalla tavalla esimerkiksi sisäisellä valvonnalla, seurannalla ja raportoinnilla. (Standardi 2.4.)

7.1 Toiminnan organisointi

Toiminnan organisoinnilla tarkoitetaan ilmoitusvelvollisen velvollisuutta riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan järjestämisestä. Tehokkaalla riskienhallinnalla ja sisäisellä valvonnalla ilmoitusvelvollinen vahvistaa asiakkaan tuntemiseen, väärinkäytösten ja rahanpesun estämiseen liittyvät periaatteet. Hyvällä riskienhallinnalla ilmoitusvelvollisen koko organisaatio ja sen vastuusuhteet ovat selvät. Henkilökuntaa koulutetaan ja ohjeistetaan, ja näin menettelytavat eri tilanteissa ovat selkeät. Toiminnan organisointi on hallituksen, toimitusjohtajan ja muun ylimmän johdon vastuulla. Rahanpesun torjunta on ilmoitusvelvollisen ni-

meämän henkilön vastuulla. Tämän rahanpesun yhteyshenkilön tulee olla itsenäisessä, mieluummin liiketoimista riippumattomassa asemassa ja hänen tietonsa tulee toimittaa rahanpesun selvittelykeskukselle. (Standardi 2.4.)

7.2 Sisäiset ohjeet ja henkilökunnan koulutus

Ilmoitusvelvollinen tarvitsee sisäisiä ohjeita asiakkaan tuntemista koskevista menettelyistä sekä rahanpesun estämiseen liittyvästä selonotto- ja ilmoitusvelvollisuuden noudattamisesta. Sisäisissä ohjeissa otetaan huomioon yrityksen sisäiset ja ulkoiset toiminnot. Kaikkien sisäisten ohjeiden on oltava omaan organisaatioon toimivia omia ohjeita. Koska eri ilmoitusvelvolliset ovat hyvin erilaisia, on myös sisäisiin ohjeisiin ja henkilöstön koulutukseen liittyvä lainsäädäntö ja viranomaisohjeet hyvin yleisellä tasolla. (Standardi 2.4.)

Rahanpesulain mukaan henkilökunnan koulutuksen tarkoituksena on mm. rahanpesun estämiseen liittyvien säännösten noudattamisen varmistaminen. Koulutus on ilmoitusvelvollisen vastuulla. Rahanpesulaissa on säädetty myös työntekijöiden suojeluvelvoite. Tämä tarkoittaa, että työnantajalla on oltava riittävät ja asianmukaiset menettelyt niiden työntekijöiden suojelemiseksi, jotka tekevät ilmoituksia epäilyttävistä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. (ResL 34 §.) Asiakas ei saa saada tietoa ilmoituksen tehneen/tehneiden toimihenkilön/toimihenkilöiden henkilöllisyydestä. (Standardi 2.4.)

7.3 Asiakassuhteen jatkuva seuranta

Jatkuvan seurannan avulla seurataan asiakassuhteita ja palveluiden käyttöä. Seurannan avulla ilmoitusvelvollinen varmistuu, että asiakassuhteet vastaavat myös todellisuudessa ilmoitusvelvollisen tietoa asiakassuhteesta. Hyvällä asiakastuntemuksella ilmoitusvelvollinen varmistuu myös siitä, että havaitsee normaalista asioinnista poikkeavaa palveluiden käyttöä ja pystyy estämään ja paljastamaan väärinkäytökset ja rikollisen toiminnan. Näin myös rahanpesua saadaan estettyä tehokkaasti. Seurannan on oltava siis riittävää, järjestelmällistä ja kattavaa asiakkaan toiminnan laatuun ja laajuuteen ja riskeihin nähden. Hyvän

ja tehokkaan seurannan vaatimuksena ovat sisäiset ohjeet menetelmien käytöstä, riittävät resurssit poikkeavien tapahtumien analysointiin ja sisäinen valvonta. Jatkuva seuranta voidaan toteuttaa osana ilmoitusvelvollisen muuta riskienhallintaa, seuranta ja raportointia. (Standardi 2.4.)

8 ASIAKKAAN TUNTEMISEN LAAJUUS

Riskiryhmittelyllä luokitellaan asiakkaat matalaan, normaaliin tai kohonneeseen rahanpesun riskin ryhmään. Riskiluokittelun jälkeen voidaan määrittellä ne toimenpiteet, joita vaaditaan eri riskiryhmien asiakkaiden tunnistamiseksi. Asiakkaan tuntemisen laajuus määräytyy asiakkaan riskiryhmän perusteella. Kun asiakassuhteeseen liittyy vain vähän tai ei lainkaan rahanpesuriskejä, ilmoitusvelvollinen voi noudattaa normaalia huolellisuutta. Jossakin tapauksissa on mahdollista noudattaa yksinkertaistettua asiakkaantuntemismenettelyä. Riskiperusteinen arvioinnin pohjalta ilmoitusvelvollinen myös havaitsee sellaiset asiakkaat ja asiakasryhmät, joilla on suurempi tai kohonnut riski. Tällaisten asiakkaiden kohdalla tulee noudattaa tehostettua eli laajempaa tuntemismenettelyä. (Standardi 2.4.) Ilmoitusvelvollinen voi käyttää omaa harkintaansa, miten ja millä keinoilla he arvioivat asiakkaansa (HE 2008/25).

Eri asiakasryhmillä voi olla erilaiset rahanpesuriskit, joten erilaisten riskien tunnistamiseen voi olla erilaiset menetelmät. Asiakkaan tuntemiseksi toteutetut toimet tulee suhteuttaa rahanpesun riskeihin. Näin resursseja osataan kohdentaa suhteessa rahanpesun riskiin. (HE 2008/25.)

Normaalimenettelyllä tarkoitetaan ilmoitusvelvollisen toimia, joilla se varmistuu asiakkaan tuntemisesta päivittäisessä toiminnassaan. Ilmoitusvelvollinen on tällöin päättänyt asiakkaan tuntemisesta noudattamastaan vähimmäistasosta. (Standardi 2.4.) Poikkeuksena normaalimenettelyyn ovat yksinkertaistettu ja tehostettu asiakkaan tunteminen.

8.1 Yksinkertaistettu menettely

Tietyissä yksittäistapauksissa ilmoitusvelvollinen voi noudattaa yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenettelyä. Ilmoitusvelvollinen voi riskiperusteisen arvioinnin ja sisäisten ohjeiden perusteella yksinkertaistaa tuntemismenettelyjään, joka edellyttää ilmoitusvelvolliselta vähintään asiakkaan tunnistamista. (Standardi 2.4.)

Ilmoitusvelvollinen tai valvoja asettaa normaalin riskin tuntemisen vähimmäistason. Kun rahanpesun riski on pieni tai esimerkiksi asiakkaan tai edustajan henkilöllisyyttä koskevat tiedot ovat yleisesti saatavilla tai riittävä tarkastus toteutetaan muiden järjestelmien puitteissa, ilmoitusvelvollinen voi noudattaa yksinkertaisempia toimenpiteitä asiakkaan tunnistamiseksi. (HE 2008/25.) Kun asiakkaaseen, tuotteeseen, palveluun tai liiketoimeen liittyy alhainen rahanpesun riski, asiakasta ei tarvitse tunnistaa. Asiakassuhdetta on kuitenkin seurattava, jotta havaitaan poikkeukselliset ja epätavalliset liiketoimet (ResL 12 §) ja sellaiset muutokset, joiden perusteella asiakasta ei voida enää pitää yksinkertaistetun tuntemisen piirissä. (Standardi 2.4.)

Kun ilmoitusvelvollinen noudattaa yksinkertaistettua tuntemismenettelyä, on sen varmistettava, että asiakas on yksinkertaistettua tuntemismenettelyä vastaava asiakas. Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenettelyä voi noudattaa, jos asiakas on Suomen viranomainen ja siihen rinnastettava taho, kuten kunta, Kansaneläkelaitos tai Suomen pankki (Standardi 2.4) tai ETA-alueella toimiluvan saanut luottolaitos, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, maksulaitos, rahastoyhtiö tai vakuutusyhtiö. Muualla kuin ETA-valtiossa toimivaa vastaavaa laitosta tai yhtiötä tai sen sivukonttoria täytyy koskea lakia vastaavat velvollisuudet ja niiden noudattamista on valvottava. (ResL 13 §.)

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenettelyä voi noudattaa myös, jos asiakas on yhtiö tai yhteisö, jonka arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena. Muussa kuin ETA-valtiossa toimivaa yhtiötä tai yhteisöä täytyy koskea tiedonantovelvollisuus, joka vastaa rahoitusvälinemarkkinadirektiivissä säädettyä tiedonantovelvollisuutta. (ResL 14 §.)

Yksinkertaisen tuntemismenettelyn piiriin kuuluvat myös sellaiset vakuutusmaksut, jossa vakuutuskaudelta maksettava maksu on enintään 1 000 euroa tai jossa kertavakuutusmaksu on enintään 2 500 euroa. Myös lakisääteinen työeläkevakuutus tai yrittäjäeläkevakuutus tai eläke-etuutena työntekijöille tarjottavaa eläke-, eläkkeellesiirtymis- tai vastaavaa järjestely muutamin ehdoin kuuluvat yksinkertaistetun asiakkaan tuntemismenettelyn piiriin. (ResL 15 §.)

Sähköisten tietovälineiden osalta voi noudattaa yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenettelyä, mikäli siihen tallennetaan sähköistä rahaa enintään 150 euroa (ei voi uudelleen ladata) tai siihen tallennetaan sähköistä rahaa saman kalenterivuoden aikana enintään 1000 euroa (uudelleenladattava). (ResL 16 §.)

8.2 Tehostettu menettely

Kun asiakkaaseen, palveluun, tuotteeseen tai liiketoimeen liittyy tavallista suurempi rahanpesunriski, on myös ilmoitusvelvollisen tunnistusvelvollisuus suurempi eli asiakkaan tuntemista koskevat toimet on tehtävä tehostetusti. (HE2008/25.) Tämä tarkoittaa normaalia laajempaa selvitystä ja dokumentaatiota asiakkaan toiminnasta ja palvelujen käytöstä. Tehostettuun tuntemisvelvoitteen liittyvät asiakkaat esimerkiksi liittyvät kansainvälisiin velvoitteisiin, etätunnistamiseen, kirjeenvaihtajapankkisuhteeseen ja poliittisesti vaikutusvaltaisiin henkilöihin. Tällaisia asiakassuhteita tulee myös huomioida erityisesti jatkuvassa seurannassa. (Standardi 2.4.)

Ilmoitusvelvollisen on tehtävä ilmoitus rahanpesun selvittelykeskukselle, jos asiakas ei anna huolellisuusvelvollisuuden täyttämiseksi pyydettyä selvitystä tai annettu selvitys on epäluotettava tai jos liiketoimen peruste ja varojen alkuperä ei selviä riittävästi. Myös silloin, kun oikeushenkilöä tai edustajaa ei pystytä tunnistamaan tai edunsaajia luotettavasti selvittämään, on tehtävä ilmoitus rahanpesunselvittelykeskukselle. (HE 2008/25.)

8.2.1 Kansainväliset veloitteet

Kansainvälisillä velvoitteilla tarkoitetaan kansainväliseen turvallisuuspolitiikkaan liittyvää painostuskeinoa. Ne perustuvat EU:ssa voimassa oleviin EU:n ministe-rineuvoston tai YK:n turvallisuusneuvoston päätöksiin. EU:ssa pakotteita koskevat tarkemmat määräykset annetaan neuvoston asetuksina, jotka ovat verratta-vissa kansalliseen lainsäädäntöön, joten ne velvoittavat suoraan koko EU-alueella. Pakotteilla säädetään tiettyihin valtioihin, ryhmiin tai henkilöihin kohdis-tuvista rajoittavista toimista eli esimerkiksi vienti- ja tuontikielloista ja finanssipakotteista. (Standardi 2.4.)

Finanssipakotteilla tarkoitetaan pakotteiden kohteena olevien hallitusten, yksit-täisten hallitusten jäsenten, muiden määräävässä asemassa olevien tahojen tai aseellisten ryhmien johtohenkilöiden omistuksessa, hallussa tai määräysvallas-sa olevien varojen ja muiden taloudellisten resurssien jäädyttämistä. Finanssi-pakotteilla voidaan myös tarkoittaa kieltoa rahoittaa tai luovuttaa varoja suoraan tai epäsuorasti pakotteiden kohteena oleville tahoille. Kohteena voi myös olla pankkeja ja niiden ulkomaisia sivukonttoreita sekä yksityishenkilöitä. (Standardi 2.4.)

Jos asiakkaalla tai liiketoimella on liittymäkohta valtioon, jonka rahanpesun sel-vittelyjärjestelmä ei täytä kansainvälisiä velvoitteita, on ilmoitusvelvollisen nou-datettava tehostettua asiakkaan tunnistamis-, huolellisuus ja ilmoitusvelvolli-suutta. (ResL 17 §.) Valtioneuvoksen päätöksen (2010) mukaan valtioita ja alu-eita, joihin liittyy kohonnut rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riski ovat Iran ja Pohjois-Korea. (1022/2010.) Tehostettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus kos-kee asiakkaita, jotka ovat kyseisen valtion kansalaisia tai oikeushenkilöitä, joi-den kotipaikka on kyseisessä valtiossa tai joka on rekisteröity siellä. (HE 2008/25.)

8.2.2 Etätunnistaminen

Asiakkaan tai asiakkaan puolesta toimivan henkilön henkilöllisyys tulee ensisi-jaisesti todeta henkilökohtaisesti. Jos asiakasta ei tavata henkilökohtaisesti, on

kyseessä etätunnistaminen. (KRP 2009.) Kun kyseessä on etätunnistaminen, ilmoitusvelvollisen tulee rahanpesun riskin vähentämiseksi todentaa asiakkaan henkilöllisyys hankkimalla lisäasiakirjoja tai -tietoja luotettavasta lähteestä. Ilmoitusvelvollisen tulee varmistaa, että liiketoimeen liittyvä suoritus tulee luottolaitoksen tililtä tai se maksetaan asiakkaan omalle tilille. Ilmoitusvelvollinen voi myös todentaa asiakkaan henkilöllisyyden vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista tunnistusvälineellä tai laatuvarmenteella tai muun sähköisen tunnistamistekniikan avulla, joka on tietoturvallinen ja todisteellinen. (ResL 18 §.)

Tunnistusmenetelmällä tarkoitetaan kokonaisuutta, jonka muodostavat tunnistusväline sekä yksittäisen vahvan sähköisen tunnistustapahtuman toteuttamiseksi tarvittava järjestelmä. Tunnistusvälineellä tarkoitetaan välineitä, jotka yhdessä muodostavat vahvan sähköisen tunnistamisen. Vahvalla sähköisellä tunnistamisella tarkoitetaan henkilön yksilöimistä ja tunnisteiden aitouden ja oikeellisuuden todentamista sähköistä menetelmää käyttämällä. Näitä menetelmiä voivat olla esimerkiksi salasana, sirukortti tai sormenjälki. Varmenteella tarkoitetaan sähköistä todistusta, joka todentaa henkilöllisyyden ja liittyy allekirjoituksen todentamistiedot allekirjoittajaan. (617/2009.)

Etätunnistus saattaa edellyttää useiden eri menetelmien yhdistämistä ja lisätietojen pyytämistä asiakkaalta. Asiakkaan antamia tietoja voi tarkistaa väestörekisterikeskuksesta, luottotietorekisteristä ja kaupparekisteristä tai muusta luotettavasta julkisesta rekisteristä saatavien tietojen avulla. (Standardi 2.4.)

8.2.3 Kirjeenvaihtajapankkisuhde

Kirjeenvaihtajapankkisuhdeella tarkoitetaan suomalaisen pankin ja ulkomaisen (ETA-valtion ulkopuolinen maa) pankin välistä suhdetta. Suhde pankkien välillä voi perustua esimerkiksi ulkomaisen maksuliikenteen hoitamiseksi. Ennen kirjeenvaihtajapankkisuhde aloittamista suomalaisen pankin tulee arvioida vastapuolena toimivan pankin maine ja valvonnan laatu sekä rahanpesun estämistä koskevat toimet ja pankkien välisessä sopimuksessa tulee sopia asiakkaan tuntemista koskevien velvollisuuksien täyttämistä. Pankin ylemmän johdon on

aina ensin hyväksyttävä kirjeenvaihtajapankkisuhteen aloittaminen. (ResL 19 §.)

Kirjeenvaihtajapankin toimiluvasta, siihen kohdistuvasta valvonnasta ja rahanpesun estämistoimien laajuudesta on otettava selvää, koska kirjeenvaihtajapankin maineesta ja liiketoiminnan luonteesta pitää saada hyvä kokonaiskuva. Ilmoitusvelvollisen on seurattava liikesuhdetta säännöllisesti ja varmistuttava, ettei vastapuolena oleva kirjeenvaihtajapankki salli pöytälaatikkopankkien käyttää sen tilejä. Erityistä huolellisuutta tulee noudattaa silloin, kun kirjeenvaihtajapankki tai vastaavan liikesuhteen vastapuoli ei vastaa kansainvälisiä velvoitteita. Tällöin liikesuhteen solmiminen voi olla kiellettyä. (Standardi 2.4.)

8.2.4 Pöytälaatikkopankki (Shell Bank)

Pöytälaatikkopankilla tarkoitetaan rahoituslaitosta tai yhtiötä, jonka ominaispiirteinä voivat olla, että se on rekisteröity tunnettuun ns. veroparatiisivaltioon, ei harjoita rahoitustoimintaa rekisteröintivaltiossa eikä kiinteästä toimipaikasta missään valtiossa, ei ole julkisen valvonnan alainen ja että se ei anna omistajistaan ja tosiasiallisista edunsaajistaan eikä toiminnastaan tai taloudellisesta asemastaan luotettavaa tietoa. Tämän vuoksi pöytälaatikkopankin kanssa solmittuun liikesuhteeseen voi liittyä kohonnut rahanpesun riski. Sen toimintaan saattaa liittyä talousrikoksista esimerkiksi veronkiertoa ja rahanpesua. Ilmoitusvelvollinen ei saa solmia eikä ylläpitää liikesuhdetta tällaiseen pankkiin. (Standardi 2.4.)

8.2.5 Poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö

Poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöllä (Politically Exposed Person, PEP) tarkoitetaan henkilöä tai hänen puolisoa, lapsia tai heidän puolisoa, vanhempia sekä tällaisten henkilöiden läheisiä yhtiökumppaneita, jotka ovat olleet toisessa valtiossa merkittävässä julkisessa tehtävässä eli toimii tai on toiminut viimeksi kuluneen vuoden aikana toisen valtion palveluksessa. Poliittisesti vaikutusvaltaiseksi katsotaan mm. valtionpäämiehet, ministerit, parlamentin jäsenet, ylimmän oikeusasteen jäsenet, valtion varainhoitoa tarkastavan ylimmän päättävän elimen jäsenet,

keskuspankin johtokunnan jäsenet, suurlähettiläät tai asiainhoitajat, kenraalikuuntaan kuuluvat upseerit tai valtion kokonaan omistamien yritysten hallinto-, johto- tai valvontatehtävissä olevat. (616/2008.)

Ilmoitusvelvollisen tehtäviin kuuluu järjestää sellainen menettely, että poliittisesta vaikutusvaltaiset henkilöt tunnistetaan. Asiakassuhdetta ei voi aloittaa ilman ylimmän johdon hyväksyntää. Poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön varoista ja varojen alkuperästä on tehtävä aina selvitys ja asiakassuhdetta on seurattava jatkuvasti ja tehostetusti. (ResL 20 §.)

9 ASIAKKAAN TUNTEMISEEN LIITTYVÄT MUUT VELVOITTEET

Asiakkaan tuntemisen ja tunnistamisen kautta ilmoitusvelvollinen pystyy seuraamaan ja valvomaan omia asiakassuhteitaan. Ilmoitusvelvollisella onkin asiakkaan tuntemisen lisäksi muita asiakkaisiin koskevia velvoitteita, jotka ovat asiakkaan tuntemisen perusta. Näitä velvollisuuksia ovat selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus, salassapitovelvollisuus sekä velvollisuus liiketoimesta kieltäytymiseen tai keskeyttämiseen.

9.1 Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus

Kun ilmoitusvelvollinen tuntee asiakkaansa, se havaitsee asiakkaan tavanomaisesta poikkeavat toimeksiannot ja liiketoimet. Tällaisen liiketoimen havaitessaan ilmoitusvelvollinen on rahanpesulain (ResL 9 § ja 23 §) mukaan velvollinen noudattamaan selonottovelvollisuutta ja ilmoitusvelvollisuutta. Jos ilmoitusvelvollinen rikkoo näitä velvollisuuksiaan tai neuvoo tai auttaa asiakasta varojen siirtämisessä tai kätkemisessä, se on rangaistava teko. (ResL 40 § ja 42 §, RL 32 §.) Ilmoitusvelvollisuuden syntyyn voivat vaikuttaa myös EU:n maksajantietoasetus, rahanpesulain tehostettu tuntemisvelvollisuus tai kansainväliset finanssipakotteet. (Standardi 2.4.)

Rahanpesulaki (ResL 9 §) kehottaa ilmoitusvelvollisia kiinnittämään erityisesti huomiota liiketoimiin, jotka rakenteeltaan tai suuruudeltaan tai ilmoitusvelvollis-

sen koon tai toimipaikan osalta poikkeavat tavanomaisesta. Ilmoitusvelvollisen kannattaa huomioida myös tilanteet, joissa liiketoimilla ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta tai jotka eivät sovi yhteen ilmoitusvelvollisen aikaisempien kokemuksen tai tietojen kanssa, jotka ilmoitusvelvollisella on asiakkaasta. (ResL 9 §.)

Selonottovelvollisuudella tarkoitetaan epäilyttävään liiketoimeen liittyvien varojen taustan sekä siihen sisältyvien varojen alkuperän ja käyttötarkoituksen selvittämistä esimerkiksi viranomaisrekistereistä saatavien tietojen avulla tai pyytämällä asiakkaalta tarkempaa selvitystä liiketoimesta. Liiketoimi voidaan keskeyttää selvityksiä varten tai liiketoimesta voi kieltäytyä. (Standardi 2.4.)

Ilmoitusvelvollisuudella tarkoitetaan velvollisuutta tehdä ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta. Ilmoituksessa kerrotaan rahanpesunselvittelykeskukselle epäilyttävän liiketoimesta ja siihen liittyvistä selvityksistä. Ilmoituksen tekemiseen liittyviä tilanteita voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa asiakas on haluton antamaan pyydettyä selvitystä tai annettu selvitys on epäluotettava tai liiketoimi vaikuttaa epäilyttävältä selvityksestä huolimatta. Eriyistä huolellisuutta on noudatettava silloin, kun asiakkaalla on liittymäkohta valtioon, jonka rahanpesun estämis- ja selvittelyjärjestelmä ei täytä kansainvälisiä velvoitteita. (ResL 24 §.)

9.2 Salassapitovelvollisuus

Ilmoitusvelvollinen ei saa paljastaa ilmoituksen tekoa asiakkaalle, johon epäily kohdistuu eikä muulle henkilölle. Salassapitovelvollisuus koskee myös ilmoitusvelvollisen palveluksessa olevia henkilöitä sekä kaikkia sellaisia henkilöitä, jotka ovat saaneet salassa pidettäviä tietoja. Ilmoituksen sisällön tiedot saa kuitenkin luovuttaa tietyin rahanpesulain (ResL 25 §) antamin edellytyksin esimerkiksi toiselle ilmoitusvelvolliselle, jos kyseessä on rahanpesun estäminen ja selvittäminen. Tiedon luovuttamisen yhteydessä annettavia tietoja ovat asiakkaan nimi, syntymäaika ja henkilötunnus sekä peruste ilmoituksen tekemiselle sekä tiedot henkilön kansalaisuudesta, jos henkilöllä ei ole suomalaista henkilötunnusta. (ResL 25 §.)

9.3 Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen

Kun ilmoitusvelvollinen epäilee liiketoimeen sisältyvien varojen tai muun omaisuuden laillista alkuperää, liiketoimi voidaan keskeyttää selvityksiä varten tai liiketoimesta voi kieltäytyä esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakkaan henkilöllisyyttä ei voida luotettavasti todentaa. Liiketoimi voidaan suorittaa epäilyksistä huolimatta tilanteissa, joissa valvottava ei voi jättää liiketointa suorittamatta, koska liiketoimen keskeyttäminen tai siitä kieltäytyminen vaikeuttaisi liiketoimen edunsaajan selvittämistä. (Standardi 2.4.) Edellä mainituiden tilanteiden jälkeen on välittömästi tehtävä rahanpesuilmoitus. Liiketoimesta on kieltäydyttävä myös silloin, kun Rahanpesun selvittelykeskus on antanut ilmoitusvelvolliselle kirjallisen määräyksen pidättäytyä suorittamasta yksittäistä liiketointa. Kielto on enintään viiden arkipäivän ajaksi ja ainoastaan rahanpesun epäilyn selvittämiseksi. (HE 2008/25.)

10 ASIAKKAAN TUNTEMISVELVOLLISUUDEN LAIMINLYÖNTI

Ilmoitusvelvollinen saattaa rikkoa tahallaan tai huolimattomuudesta rahanpesulain mukaisia velvollisuuksiaan. Näiden velvollisuuksien rikkomisesta rangaistaan rahanpesulain tai rikoslain mukaisesti.

10.1 Tuntemisvelvollisuuden rikkominen

Ilmoitusvelvollinen voi rikkoa velvollisuuttaan tunnistaa asiakkaansa tai velvollisuutta säilyttää tuntemistietoja vaaditulla tavalla. Rikkominen voi tapahtua joko tahallaan tai huolimattomuudesta. Tuntemisvelvollisuuden rikkomisesta rangaistaan sakolla (ResL 40 §) tai enintään kuuden kuukauden vankeudella. Mikäli ilmoitusvelvollinen jättää ilmoituksen tekemättä tai paljastaa ilmoituksen, rangaistaan siitä rahanpesun ilmoitusrikkomuksena. (HE2008/25.)

Eräässä Helsingin käräjäoikeuden tapauksessa toiminimen elinkeinonharjoittaja henkilö A on rahanpesulain mukaan ollut ilmoitusvelvollinen. A on saanut päivittäiset raportit liikkeessä vastaanotetuista maksuista ja ulosmaksuista ja havainnut huomattavan kasvun rahojen määrässä. A:lla on ollut epäily rahojen alku-

perästä, jolloin hän on kysynyt työntekijältään ja omalta puolisoiltaan, mistä rahojen kasvanut määrä johtuu. Epäilyttävien liiketoimien yhteydessä ilmoitusvelvollisen olisi pitänyt täyttää ilmoitusvelvollisuuden ja tehdä ilmoitus epäilyttävistä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Rahat olivat peräisin puolison petoksesta syntyneiden varojen peittämisestä. Henkilö A tuomittiin rahanpesun ilmoitusrikkomuksesta sadan päiväsakon suuruiseen rangaistukseen. (Helsinki KÄO 1.6.2009 R 10/5.)

10.2 Vahingonkorvausvastuu ja rikosoikeudelliset seuraamukset

Mikäli ilmoitusvelvollinen aiheuttaa taloudellista vahinkoa asiakkaallensa omalla huolimattomuudellaan tapauksissa, joissa se selvittää liiketoimintaa, ilmoittaa epäilyttävästä liiketoimintasta tai keskeyttää liiketoiminnan tai kieltäytyy liiketoimintasta, on hän korvausvelvollinen asiakkaallensa. (ResL 39 §.) Vahingonkorvausvastuusta säättää vahingonkorvauslaki. (412/1974.)

Rikoslain 32 luku käsittelee kätkemis- ja rahanpesurikoksia. Rikoslain 32:1 - 5 § käsittelevät eri kätkemisrikoksia ja 32:6–14 § rahanpesurikoksia. Kätkemisrikoksesta voidaan rangaista kätkemisrikoksena sekä ammattimaisena tai tuottamuksellisena kätkemisrikoksena että kätkemisrikkomuksena. Rahanpesusta voidaan rangaista rahanpesuna, törkeänä rahanpesuna, salahankkeena törkeän rahanpesun tekemiseksi, tuottamuksellisesta rahanpesuna sekä rahanpesurikkomuksena.

Kätkemisrikokseen tuomitaan silloin, kun tekoa ei rangaista rahanpesuna, mutta tekijä kätkee, hankkii, ottaa huostaansa tai välittää toiselta varkaus-, kavallus-, ryöstö-, kiristys-, petos-, kiskonta- tai maksuvälinepetosrikoksella saatua omaisuutta tai muulla tavoin ryhtyy sellaiseen omaisuuteen. Törkeästä kätkemisrikoksesta tuomitaan silloin, kun kätkemisrikoksen kohteena on erittäin arvokas omaisuus ja rikos on myös kokonaisuudessaan törkeä. Kun rikosentekijä ryhtyy rikoksella saatua omaisuuteen laajamittaisesti ja ammattimaisesti tuomitaan ammattimaisesta kätkemisrikoksesta. Jos henkilö hankkii, ottaa huostaansa tai välittää toiselta rikoksella saatua omaisuutta tai muulla tavoin ryhtyy sellaiseen omaisuuteen silloin, kun hän epäilee sen olevan rikoksella hankittua,

tuomitaan tuottamuksellisesta kätkemisrikoksesta. Silloin, kun edellä mainitut seikat ovat kokonaisuudessaan vähäisiä, tuomitaan kätkemisrikkomuksesta. Rangaistuksena kätkemisrikoksista voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (RL 32 luku.)

Rahanpesusta tuomitaan silloin, kun ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laitoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset. Rahanpesusta tuomitaan myös silloin, kun peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä. Tämä rikoslain kohta (RL 32 luku 6 §) on muutettu (191/2011) ja tulee voimaan 1.6.2011.

Törkeä rahanpesu on silloin, kun rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erityisen arvokas tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja rahanpesu on myös kokonaisuudessaan törkeä. (RL 32 luku.)

Salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi tulee kyseeseen silloin, kun henkilö sopii toisen kanssa sellaisen törkeän rahanpesurikoksen tekemisestä, jonka kohteena on lahjuksen antamisen, lahjuksen ottamisen, veroon kohdistuvan törkeän veropetoksen tai törkeän avustuspetoksen tuottama hyöty tai sen tilalle tullut omaisuus. (RL 32 luku.)

Tuottamuksellista rahanpesu on silloin, kun henkilö törkeästä huolimattomuudesta ryhtyy rahanpesutoimiin. Rahanpesurikkomuksesta tuomitaan silloin, kun rahanpesu tai tuottamuksellinen rahanpesu, huomioon ottaen omaisuuden arvo tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuudessaan vähäinen. Rangaistuksena edellisistä on sakko tai vankeutta vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Myös kaikesta yrityksestä tällaiseen toimintaan rangaistaan. (RL 32 luku.)

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Asiakkaan tuntemisen velvollisuus on moninainen asia. Ilmoitusvelvollisten tulisi huomioida lukuisia asioita rahanpesun estämis- ja selvittämisprosessissa. Ilmoitusvelvollisten pitäisi kouluttaa henkilökuntaansa niin hyvin, että varmistuttaisiin siitä, että rahanpesun estämisprosessi ymmärrettäisiin kokonaisuudessaan. Henkilökunnan asiantuntemusta pitäisi lisätä ainakin sen osalta, mitä rahanpesu tarkoittaa ja kuinka sitä voidaan estää.

Ilman ymmärrystä rahanpesuprosessin moninaisuudesta ei osata toimia rahanpesun paljastumiseksi. Yleinen tietämys rahanpesusta saattaa olla heikoinlainen ja rahanpesun estämisestä mielikuvana saattaa olla helposti pelkkä väärennettyjen setelien tunnistaminen. Siksi tarvitaan myös koulutusta siitä, mitä rahanpesulla tarkoitetaan. Kun henkilökunnasta löytyy asiantuntevia ihmisiä, on myös varmuus siitä, että henkilökunta tunnistaa rahanpesuyrityksen ja osaa menetellä tällaisissa tapauksissa rahanpesun estämiseksi.

Toisaalta tarvitaan koulutusta siitä, kuinka rahanpesua voidaan estää. Asiakkaan tunteminen on tehokkain keino estää rahanpesua ja tämän ymmärtäminen kaikkien ilmoitusvelvollisten keskuudessa on hyvin tärkeää. Tunnistamalla asiakas ja tämän liiketoimi tunnistetaan myös normaalista poikkeava liiketoimi. Kun rahanpesussa rikollisesti hankittu raha pyritään saamaan lailliseen rahoitusjärjestelmään, se on estettävä tunnistamalla asiakas ja tämän pyrkimys peittää rahan alkuperä.

Asiakassuhteen jatkuva seuranta saattaa olla myös kehittämisen arvoinen asia rahanpesun torjunnan apuvälineenä. Kun asiakkaita on tuhansia, on myös ilmoitusvelvollisen jatkuvan seurannan välineiden oltava riittävät, jotta huomattaisiin normaalista poikkeava liiketoimi. Jos epäilyttävä liiketoimi tapahtuu esimerkiksi pankissa ja pelkkänä tilisiirtona, pitäisi monien tuhansien asiakkaiden tilien seuranta järjestää niin, että normaalista poikkeavat liiketoimet huomattaisiin. Ongelman muodostavat varmasti myös tutut asiakkaat. Kun asiakas on ollut asiakkaana jo kymmeniä vuosia, voi olla vaikeaa ajatella hänen ryhtyvän rikolli-

seen toimintaan yhtäkkiä eikä toiminnan luonteen ja laadun muuttumiseen kiinnitetä huomiota.

Jatkuvan seurannan ongelmiin kuuluvat varmasti myös yritysasiakkaat. Yritys valtuuttaa aina jonkun käyttämään tilejään ja hoitamaan asioitaan. Todellisen edunsaajan tunnistaminen voi muodostaa ongelman. Toisaalta yrityksen pitää todella luottaa valtuuttamiinsa henkilöihin, etteivät nämä pääse väärinkäyttämään asemaansa yrityksen asioiden hoitajina. Huomioitavaa on myös, kun kasatilysten määrä muuttuu huomattavasti. Onko riittävä perustelu, että esimerkiksi asiakkaita on kesäturismin vuoksi tavallista enemmän? Ilmoitusvelvollisten tulisi tunnistaa ja erottaa toisistaan tällaiset todelliset kausivaihtelut ja rahanpesun rikollisen rahan häivyttämisyrietykset. Toinen huomioitava asia yritysasiakkaissa ovat sellaiset yritykset, jotka on perustettu nimenomaan rikollista toimintaa varten. Tällaisia yrityksiä ovat esimerkiksi rahanpesua varten perustetut yritykset.

Jatkuvan seurannan ongelmia pohdittaessa ei voi olla kysymättä sitä, millainen on riittävä jatkuvan seurannan järjestelmä. Jatkuvaan seurantaan ja koko riskiperusteiseen lähestymistapaan liittyy paljon asioita, jotka vaativat mielestäni lisää tutkimusta. Rahanpesulaki velvoittaa riskiperusteiseen lähestymistapaan ja sen seurauksena asiakkaiden jatkuvaan seurantaan. Tarkempia ohjeita ei kuitenkaan ole.

Rahanpesulaki määrää, ketkä ovat rahanpesulain ilmoitusvelvollisia ja mitä velvollisuuksia heillä on rahanpesun estämiseksi. Jos ilmoitusvelvolliset laiminlyövät velvollisuuksiaan, siitä rangaistaan rahanpesun ilmoitusrikkomuksena. Ilmoitusvelvollisten pitäisi tietää omista velvollisuuksistaan. Esimerkiksi yksityiset elinkeinonharjoittajat kuuluvat tietyissä tapauksissa ilmoitusvelvollisuuden piiriin. Myös kauppiat ovat ilmoitusvelvollisia silloin, kun kaupasta maksettava summa ylittää 15 000 euroa. Heille pitäisi saada tietoa rahanpesulain ilmoitusvelvollisuuden velvollisuuksista ja myös koulutusta rahanpesusta ja rahanpesun riskeistä.

Asiakkaan tunteminen on rahanpesulaissa määrätty ja määritelty velvollisuus. Etätunnistamiseen vaaditaan laissa määritellyt laatuvarmenteet ja se tapahtuu sähköisiä menetelmiä käyttäen. Kuten muuhunkin sähköiseen tietoliikenteeseen, niin myös etätunnistamiseen liittyy tietomurron riski. Jos käytössä on esimerkiksi sormenjälkitunnistus ja joku onnistuisi varastamaan toisen identiteetin eli muuttamaan esimerkiksi oman sormenjäljen toisen nimellä, seuraukset voisivat olla tuhoisat. Tällaisia tilanteita varten tulisi olla toimintasuunnitelmat.

Tunnistusvälineisiin liittyviä epävarmuustekijöitä on myös muita. Ongelman aiheuttavat esimerkiksi tunnistusvälineet, joissa on vanha kuva. Vanhalla kuvalla varustetut ajokortit ja passit eivät välttämättä kymmenen vuotta vanhalla kuvalla ole luotettavia tunnistusvälineitä. Olisi hyvä määrittää kuvallisten henkilöllisyystodistusten kuvan uusimisväli lyhyemmäksi. Suomessa ei ole lakia, joka määräisi, mitkä henkilöllisyystodistukset käyvät henkilöllisyyden tunnistamiseen. Niinpä ilmoitusvelvollinen voi itse päättää, mitkä asiakirjat hyväksyy asiakkaan tunnistamiseen. Ilmoitusvelvollisten pitäisi tietää, kuinka turvallisia tunnistusasiakirjat todellisuudessa ovat.

Esimerkki: Erityisesti valvottavan tulisi kiinnittää huomiota ns. vaihdettuihin ajokortteihin, joita käytetään henkilöllisyyden todentamiseen. Ulkomaalainen henkilö saa kansainvälisten tieliikennesopimusten mukaan vaihtaa ajokorttinsa suomalaiseseen ajokorttiin oleskeltuaan maassa puoli vuotta. Näin ollen henkilö, jonka henkilöllisyyttä ei ole voitu varmistaa ja tästä on merkintä hänen matkustusasiakirjassaan, voi vaihtaa ajokorttinsa suomalaiseseen ajokorttiin ilman että tieto henkilöllisyyden epävarmuudesta tulee merkityksi ajokorttiin. (Standardi 2.4.)

Asiakkaan tuntemisen velvoite rahanpesun estämiseksi on todella monimutkainen asia ja herättää lukuisia kysymyksiä sen aukottomuudesta. Tutkimusta rahanpesun estämisestä tarvitaan edelleen. Rahanpesulaki muuttui 2008, ja tämän seurauksena ilmoitusvelvolliset joutuivat muuttamaan monia toiminta tapoja kerralla. Tämä on varmasti aiheuttanut sen, että jotkin ilmoitusvelvollisten velvollisuudet ovat jääneet huomiotta.

LÄHTEET

Finanssivalvonta 2011a. Valvonta. Finanssivalvonta.

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/MarkkinaValvonta_ja_menettelytapavalvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/rahanpesulaki.aspx (avattu 24.1.2011)

Finanssivalvonta. 2011b. Määritelmä. Finanssivalvonta.

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/MarkkinaValvonta_ja_menettelytapavalvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/maaritelmia.aspx (avattu 18.2.2011)

Finanssivalvonta. 2011c.

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Fiva/Pages/Default.aspx> Päivitetty 13.4.2011. (avattu 13.5.2011)

Nevalainen & Pihkala 2009. Finanssivalvonta; Nevalainen T., Pihkala M. 2009. Finanssivalvonta, Nevalainen Tuija. Pihkala Maarit. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. (avattu 1.6.2009.)

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/MarkkinaValvonta_ja_menettelytapavalvonta/Rahanpesun_estaminen/Documents/Uusi_rahanpesulaki.pdf (avattu 13.5.2011)

HE 2008/25. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi HE 2008/25.

KRP 2009. Keskusrikospoliisi/Rahanpesun selvittelykeskus: Rahanpesun torjunnan parhaat käytänteet. Päivitetty 19.3.2009.

[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/111880F83D17EDF3C2256E36002E3A0B/\\$file/Rahanpesun+torjunnan+parhaat+k%C3%A4yt%C3%A4nteet.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/111880F83D17EDF3C2256E36002E3A0B/$file/Rahanpesun+torjunnan+parhaat+k%C3%A4yt%C3%A4nteet.pdf) (avattu 13.5.2011).

KRP 2010. Keskusrikospoliisi/Rahanpesunselvittelykeskus: Anna Nousiainen 2010. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä V.

[http://www.rahanpesu.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Rahanpesurikokset%20oikeusk%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ss%C3%A4%20V/\\$file/Rahanpesurikokset%20oikeusk%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ss%C3%A4%20V.pdf](http://www.rahanpesu.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/Rahanpesurikokset%20oikeusk%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ss%C3%A4%20V/$file/Rahanpesurikokset%20oikeusk%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6ss%C3%A4%20V.pdf) (avattu 13.5.2011)

KRP 2010b. Keskusrikospoliisi/Rahanpesun selvittelykeskus, vuosikertomus 2010.

[http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/RAP_vuosikertomus%202010/\\$file/RAP_vuosikertomus%202010.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/files/RAP_vuosikertomus%202010/$file/RAP_vuosikertomus%202010.pdf) (avattu 13.5.2011).

Rahanpesun selvittelykeskus.

<http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/C041974D16E707F0C2256C8B00439214> (avattu 13.5.2011)

ResL. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 18.7.2008/503.

RL. Rikoslaki 19.12.1889/29.

Sahavirta, R. 2008. Sahavirta Ritva: Rahanpesu rangaistavana tekona. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 2008 Gummerus kirjapaino. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja. Väitöskirja: Diss. Helsingin yliopisto

Standardi 2.4. Finanssivalvonta 2010: Standardi 2.4 Asiakkaan tunteminen – rahanpesun, terrorismin rahoittamisen sekä markkinoiden väärinkäytön estäminen.

Tuomioistuimen tapaukset

Helsinki HO 10.9.1996 R 95/1445.

Kauhajoki KÄO 19.1.2007 R 06/433.

Helsinki HO 27.06.1996 R 96/209.

Helsinki HO 30.9.1997 R 97/616.

Helsinki KÄO 26.3.1999 R 99/1273.

Turun seutu KÄO 26.10.1999 R 99/355.

Helsinki HO 26.06.2002 R 01/1273 ja R 01/1274, Helsinki HO 27.11.2002 R 02/2203.

Rovaniemi HO 19.12.2007 R 07/232, KKO 3.7.2009 R2008/105.

Kouvola HO 5.11.1999 R 99/432.

Helsinki KÄO 1.6.2009 R 10/5.

Valtiovarainministeriö.

http://www.vm.fi/vm/fi/11_rahoytusmarkkinat/07_kansainvalinen_yhteistyoy/07_oe cd/index.jsp (avattu 13.5.2011).

48/1999. Sijoitusrahastolaki 29.1.1999/48.

78/2009. Sisäasiainministeriön päätös Euroopan talousalueeseen kuulumattomista valtioista ja alueista, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisestä ja selvittämisestä koskevat säännökset täyttävät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetussa laissa säädetyt edellytykset 78/2009.

121/2007. Laki luottolaitostoiminnasta 9.2.2007/121.

297/2010. Maksulaitoslaki 30.4.2010/297

354/1997. Laki työeläkevakuutusyhtiöistä 25.4.2997/354.

398/1995. Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä 17.3.1995/398.

412/1974. Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.

459/2007. Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.

467/1999. Laki julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajista 1.4.1999/467.

496/1958. Laki asianajajista 12.12.1958/496

503/2008. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 18.7.2008/503

521/2008. Vakuutusyhtiölaki 18.7.2008/521.

523/1999. Henkilötietolaki 523/1999.

527/2007. Luottotietolaki 527/2007.

570/2005 Laki vakuutusedustuksesta 15.7.2005/570.

616/2008. Valtioneuvoston asetus rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 25.9.2008/616.

617/2009. Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista 7.8.2009/617.

922/2007. Laki sijoituspalveluyrityksistä 26.10.2007/922.

937/2007. Valtiovarainministeriön asetus sijoituspalveluyrityksen toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä 937/2007.

938/2007. Valtiovarainministeriön asetus rahastoyhtiön ja säilytisyhteisön toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä 938/2007.

939/2007. Valtiovarainministeriön asetus luottolaitoksen toimilupahakemukseen liitettävistä selvityksistä 939/2007.

1022/2010. Valtioneuvoston päätös valtioista ja alueista, joiden rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä ja selvittämistä koskevat säännökset eivät vastaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetussa laissa tarkoitettuja kansainvälisiä velvoitteita 1022/2010.

1047/2001 Arpajaislaki 23.11.2001/1047

1075/2000. Laki kiinteistönvälitysliikkeistä ja vuokrahuoneiston välitysliikkeistä 15.12.2000/1075.

1353/1992. Laki panttilainauslaitoksista 18.12.1992/1353.

1781/2006/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 1781/2006/EY maksajaa koskevien tietojen toimittamisesta varainsiirtojen mukana.

2003/6/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/6/EY sisäpiirikaupoista ja markkinoiden manipuloinnista (markkinoiden väärinkäyttö).

2005/60/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/60/EY rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen.

2006/70/EY. Komission direktiivi 2006/70/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY täytäntöönpanotoimenpiteistä ”poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön” määritelmän sekä yksinkertaistettuja asiakkaan tuntemismenettelyjä sekä satunnaisesti tai hyvin rajoitetusti harjoitetun rahoitustoiminnan perusteella myönnettyjä poikkeuksia koskevien teknisten perusteiden osalta.